

Eesti Vabaerakonna programm 2018

- I Inimene**
- II Majandus**
- III Demokraatia, ühiskond ja riik**

ME USUME EESTISSE,

kus igaüks saab rakenduse oma võimetele ning võimaluse inimväärseks eluks;
kus igale inimesele on tagatud vabadus, väärikus ja osalusõigus;
kus väärtustatakse haridust ning arendatakse eesti keelt ja kultuuri;
kus erinevad kogukonnad otsustavad ise oma käekäigu üle;
kus riik usaldab kodanikku, ei piira tema elu ega sekku tarbetult ta tegevusse;
kus riik on kaitstud ning igaühe turvalisus on tagatud;
kus ettevõtlikkus ja uuenduslikkus on au sees ja riigi poolt soodustatud;
kus nõrgemaid aidatakse nii, et nad saavad ise hakkama;
kus arendatakse ja hoitakse maaelu;
kus ei ole vihaseid konflikte, kodanikuühiskond on tugev ja valitseb usaldus;
kus lapsed on oodatud ning lapsepõlv kaitstud ja õnnelik;
kus riiki hallatakse ja ühiskonnaelu reguleeritakse läbimõeldult ja säästlikult.

Teemajuht

I Inimene

A. Inimese vabadus ja inimese väärtused

B. Perekond, lapsed, rahvastik

1. Perekond
2. Lapsed eelkõige – tõeline rikkus on lasterikkus
3. Eesti rahva kestlikkus

C. Keel ja kultuur

1. Keel
2. Elav ja arenev kultuur
3. Kultuur rohujuure tasandil, rahvakultuur
4. Kultuuriline mitmekesisus

D. Haridus ja teadus

1. Alus-, alg- ja põhiharidus, huviõpe
2. Õpetaja
3. Gümnaasium ja kutsekool, elukestev õpe
4. Ülikool ja teadus

E. Hoolivus, erivajadused ja tugiteenused

F. Tervislikud eluviisid ja ravi

1. Terviseedendus
2. Perearst
3. Eriarstiabi

G. Elukeskkond

II Majandus

A. Majanduse eesmärgid ja valitsuse osa majanduse juhtimises

1. Vabaduse ja regulatsiooni piirid
2. Majandus ja ettevõtlus kui väärtusloome allikas, majanduse areng
3. Majanduspoliitika seosed teiste ühiskonnaelu valdkondadega
4. Valitsuse vastutus majanduselu korraldamisel

B. Eesti majanduse positsioon

1. Asjade tootmisest heaoluteenusteni
2. Kodumaise toorme väärimine
3. Eesti tugevused
4. Moodne majandus
5. Ekspordiarendus

C. Konkurentsipoliitika

1. Rahvusvaheline vabakaubandus
2. Monopoolsete ja oligopoolsete ettevõtete järelevalve
3. Ühinemised ja ümberkujundamised
4. Tarbija ja väikeosanike õiguste kaitse

D. Finants-, fiskaal- ja eelarvepoliitika

1. Euroopa Liidu fiskaalpoliitika põhiseisukohad
2. Eesti eelarvepoliitika, riigi võlakoormus ja –instrumendid
3. Omavalitsuste eelarvekujundus
4. Pangandussüsteemi stabiilsuse ja konkurentsi tagamine

E. Maksupoliitika

1. Maksuliikide üldstruktuur, maksumudel
2. Otsesed maksud
3. Kaudsed maksud
4. Kapitalimaksud
5. Tööjõumaksude vähendamine
6. Kohalikud maksud

F. Energeetika

G. Töösuhted ja vabadus valida

1. Tööturg ja kollektiivlepingud
2. Tööhõive, tööturukorraldus ja ümberõpe
3. Moodne töö, loome, elustiil ja sotsiaalne ettevõtlus

H. Rahvuslikud varad ja riigiettevõtted

1. Maa- ja loodusvarad
2. Riigiettevõtluse määratlemine

3. Ühingujuhtimise reeglid

III Demokraatia

A. Kogukonnad ja vabakonnad

B. Demokraatia ja õigluse edendamine

1. Demokraatlik valitsemine
2. Lihtne riik
3. Kohalik võim
4. Erakonnademokraatia

C. Eesti ja infoühiskond

D. Regionaalpoliitika ja maaelu

1. Põllumajandus
2. Metsandus

E. Riigikaitse

1. Kaitstud riik
2. Riigikaitse aluspõhimõtted

F. Siseturvalisus, kohtusüsteem ja õigus

1. Siseturvalisus
2. Õiguskord

G. Meie taotlused Euroopas

H. Eesti maailmas, välispoliitika

I Inimene

Meie suurendame inimese vabadust!

Eessõna

Igasuguse poliitilise ja majandusliku tegevuse ülim eesmärk ja väärtuse mõõdupuu on õnnelik ja vaba inimene. Riik ja riigi poliitika ei saa ega tohi olla eesmärk iseeneses, vaid õigustab ennast ainult sedavõrd, kui võrd, ta on suunatud inimese teenimisele. Iga erakond, kes pürgib riigivõimu teostama, peaks lähtuma sellest tõdemusest. Vabaerakond lähtub.

Eesti inimesed koos moodustavad Eesti rahva. Eesti rahvas on juba sajand tagasi valinud omariikluse tee, et teostada Eesti inimeste õigust ja soovi vabadusele, õnnele ja eneseteostusele ning rahvuslikule ja kultuurilisele iseolemisele. Me oleme oma valmisolekut ja võimekust oma riiki pidada ja üles ehitada edukalt tõestanud.

Inimese vabadus algab tema mõtlemisest ja suhtumisest. Vaba riigi vaba kodanik saab olla tõeliselt vaba vaid sedavõrd, kui võrd ta austab oma kaaskodanike soovi ja õigust samale.

Meie saame teha ja oleme õigustatud tegema inimkeskset, inimese heaolule, õnnele ja vabadusele suunatud poliitikat eelkõige siin – Eestis, Eesti inimeste heaks. Koos teiste rahvaste ja riikidega, kes ideaalis järgivad ja teostavad samu eesmärke, osaleme maailmapoliitikas. Olgem siis oma mõtlemises ja tegevuses maailmapoliitika subjektid, mitte pelgalt objektid. Edendades teadlikult ja vastutustundlikult inimeste elu siin Eestis anname oma panuse samasse kulgu kogu maailmas.

„Inimene eelkõige“ on Vabaerakonna deviis ja tema poliitilise programmi A ja O.

A. Inimese vabadus ja inimese väärtused

1. Vabaerakonna kõrgeim väärtus ja tegevuse eesmärk on inimese vabadus. Inimese vabadus käib koos sellest tuleneva vastutustundega. Vaba inimene on ettevõtlik ja julge; vaba inimene on avatud ja koostöövõimeline; vaba inimene hoiab ja kaitseb vaba riiki.
2. Meie ideaal on õnnelik, ise hakkamasaav inimene, pere, kogukond ja Eesti ühiskond. Ise hakkamasaav inimene tuleb toime enda eluga, ning panustab oma kogukonna ja riigi edenemisse ning tunneb ennast osana Eesti ühiskonnast. Ise hakkamasaav inimene loob ise oma heaolu ja astub iga päev uue sammu edasi.
3. Igal inimesel on vabadus olla eriomane. Vabaerakond kaitseb igäühe õigust jääda iseendaks vaatamata soole, rahvusele, usule või välimusele. Me oleme sügavalt veendunud, et erinevused rikastavad vaba ühiskonda.
4. Kõik inimesed on õiguslikult absoluutselt võrdsed. Ometi me tõdeme ja tunnistame, et erinevatel põhjustel on inimeste võimed ja võimalused erinevad. Vabaerakond tahab luua kõigile võrdsed võimalused. Vabaerakond ei taha vabu isiksusi võrdsustada ega muuta neid ühenäolisteks.
5. Vabaerakond tahab oma poliitikaga luua keskkonna, kus igäühel on võimalik tagada enda toimetulek, pidades samas tähtsaks, et kogukonna hooliv toetus ja sotsiaalabi peavad olema kättesaadavad igäühele, kes tõesti abi vajab.
6. Iga inimene soovib tegutseda koos mõttekaaslastega ning kuuluda nende hulka. Vabaerakonna poliitika tüvi on luua keskkond kogukondade ja vabakondade tegutsemiseks ja igakülgset soodustada inimeste vaba algatust.
7. Vabaerakonna tegevuse aluseks on meie sügav veendumus, et IGAÜKS on väärtuslik. Vabas ühiskonnas on kõikidel võrdsed võimalused; igäüks leiab oma koha kogukonnas ja ühiskonnas; igäüks saab panustada ja teha seda, milleks ta on enim motiveeritud. Sel viisil on ühiskonna liikmed tõhusad, kaasatud ja õnnelikud.

B. Perekond, lapsed, rahvastik

1. Perekond

8. Eesti elujõu allikas on toimetulek ja õnnelik perekond. Perekond kehastab põlvkondade sidusvastutust. Perekond on esmane kooslus, millele riik pöörab tähelepanu ja mille toimetuleku eest hoolitseb.
9. Abielu on vastava seadusega reguleeritud sotsiaal-, majandus- ja õigussuhe naise ja mehe vahel. Vabaerakond tunnustab teisi kooselu vorme, kuid need reguleeritakse teiste seadustega, mis tagavad koos elavatele isikutele abielus olevate isikutega sarnased majanduslikud õigused.
10. Perekonnal on esmane vastutus lähedaste toimetuleku ja hoolekande eest, kuid see ei tohi olla ebamõistlikult koormav ega moraalselt ebaõiglane. Vabaerakond toetab hoolduskindlustuse sisseseadmist (vt. p. 65).
11. Toetame põlvkondadevahelist vaimset sidet ja vastastikust hoolt, mis loob ühiskonna ja rahva kultuuri järjepideva arengu. Tugev pere toetab noorte võimalust saada parim haridus kustahes maailmas ning tagab neile alati võimaluse pöörduda koju ja rakendada end Eesti edu nimel. Noored omakorda on abiks uute tehnoloogiate ja rakenduste lõimimisel pereellu.

2. Lapsed eelkõige – tõeline rikkus on lasterikkus

12. Vabaerakond panustab riigi ja kogukondade kaudu elukeskkonda, et lapsed oleksid soovitud ja oodatud. Iga laps peab saama võimaluse tervelt ja turvaliselt üles kasvada. „Lapsed eelkõige“ tähendab sotsiaalsüsteemi, lastehoiu ja haridussüsteemi kujundamist lähtudes kasvavate laste vajadusest.
13. Kodu ja pere on laste kasvamiseks parim keskkond. Seetõttu peavad lastega pered olema eelistatud ja toetatud. Keskendume maksusoodustuste, toimekeskkonna ja pensionisüsteemi kaudu laste arenguvõimaluste ja lastega perede toimetuleku parandamisele.
14. Seisame selle eest, et igale lapsele oleks tagatud tasuta kodulähedane lasteaia- ja põhikoolikoht ning võimalus osaleda meelepärases huvitegevuses.
15. Leiame, et hoolivuse, üksteise toetamise ja tähelepanu kasvatamine erivajaduste suhtes peab algama varajasesst lapseeas ning olema lasteaia ja kooli igapäevase elu loomulik osa.
16. Toetame riiklikku elatisraha sissenõudmise süsteemi ning maksimisest kõrvalehoidjate majanduslikku survestamist riiklike sunnivahendite abil. Üksi last kasvatav vanem ei pea lapse kasvutingimuste nimel ise pidama lõputuid kohtuvõitlusi.

3. Eesti rahva kestlikkus

17. Vabaerakond seisab Eesti rahva ja eestluse püsijäämise eest! Meie eesmärk on luua tingimused, et eestlased saaksid elada ja viljeleda siin Eestis oma keelt ja kultuuri nii sel kui ka järgmistel sajanditel. Teeme kõik, et Eesti rahvas oma keele ja kultuuriga ei hääbuks.
18. Rahvastiku kasvu peamine eeldus on sündivuse kasv. Vabaerakond panustab kindlustunde loomisse, hoolivusse perede ja laste eest ning riigi arengusse, mis tagab inimarengu ja perede veendumuse, et laste saamine ja üleskasvatamine rikastab peret ja lähedasi.
19. Me toetame vanemapalka, kuid peame oluliseks, et see ei oleks meede lapsevanema tööturul kõrvalejäämiseks. Näeme täiendavaid võimalusi, mis peaksid olema pikaajalised motivaatorid lastega perede majandusliku kindlustunde suurendamiseks. Eelkõige on need maksusoodustused, mis sõltuvad laste arvust perekonnas, ning pensionisüsteem, mis arvestab lastekasvatamise panust.
20. Rahvastiku kasvu oluline eeldus on elatustaseme paranemine Eestis, mitte massiimmigratsiooni lubamine. Soodustame igakülgset Eestist lahkunud noorte ja perede kodumaale tagasipöördumist ning nende rakendamist ühiskonna arengusse Eestis.

C. Keel ja kultuur

21. Eesti kui rahvusriigi kestmine ja arenemine sõltub eesti keele ja kultuuri võimest hoida ja mõtestada meie kultuuriruumi kui Eestile ainuomast vaimset sidet eestluse kandjana ning kohaneda uute tingimustega, leida uusi laienemis- ja arenemisvõimalusi. Vabaerakond peab kultuuri järjepidevat ja kestlikku hoidmist Eesti kui rahvusriigi üheks peamiseks eesmärgiks ja ülesandeks.

1. Keel

22. Eesti rahvuslikku identiteeti kannab ja hoiab eelkõige eesti keel. Eesti on ainuke koht maailmas, kus eesti keelt üldrahvalikult räägitakse, kus eesti keel on kasutusel riigikeelena ja kus

luuakse eesti- ja eesti murdekeelset kultuuri, mis kõik kokku on meie iseolemise ainumõeldav eeldus ja tingimus.

23. Vabaerakond leiab, et Eesti keele igakülgse identiteedikeskse jätkusuutlikkuse tagamiseks on vaja suurendada eesti keele rääkijate ja valdajate hulka. Selleks parandame järjepideva tasuta keeleõppe ja selle vahendite senisest paremat kättesaadavust. Eriti tähtsaks peame seda, et eesti keele õpe teise kodukeelega lastele algaks lasteaias.

24. Tugevdame Eesti Keele Instituudi kui Eesti keskse keeleasutuse positsiooni ja pädevust eesti keele uurimise ning õpetamise meetodikate ja rakendamise osas koostöös ülikoolidega.

25. Jätkame ja laiendame eesti keele kui teadus- ja tehnoloogiakeele arendamist ja toetame senisest rohkem eestikeelse teaduse populariseerimist. Suurendame eesti keele digikasutuse arendamise rahastamist, uute masintõlke, sünteesi ja muude tööriistade väljatöötamist ja rakendamist.

2. Elav ja arenev kultuur

26. Tagame laulu- ja tantsupeotraditsiooni kui rahva ühe emotsionaalse tuumväärtuse kestmise. Selleks lahendame koori-, orkestri- ja tantsujuhtide ametialase ja õigusliku staatuse ning tagame neile töötasu, mis võimaldab toimetuleku põhitöötasust.

27. Kirjakultuuri kättesaadavuse parandamiseks peame oluliseks säilitada ja kaasajastada rahvaraamatukogude võrgustik, tagada nende finantseerimine ning rakendada neis kõigis tasuta elanetus ja tagada juurdepääs olemasolevatele avaliku raha eest loodud andmebaasidele ja digihoidlatele.

28. Väärtustame riiklikke kultuuriasutusi, ükskõik, mis juriidilises vormis need tegutsevad, kultuuri tuumväärtusi hoidvate ja kasvatavate asutustena, kultuuri taristuna, millel on oma valdkonnas õigus ja kohustus luua kultuurilist lisandväärtust ja toetada kõikide teiste vastavate asutuste tegevust. Tagame nende asutuste finantseerimine riigieelarvest.

29. Kutselise kultuuri arenguks kindlustame paindlikud ja sihtsuunitletud valdkondlikud toetusprogrammid; tippkultuuri toetamiseks rakendame senisest enam mitmeaastaseid loomevabadust tagavaid stipendiume.

30. Väärtustame kultuuripärandit ja lihtsustame selle kättesaadavust. Leiame, et avaliku raha eest digiteeritud kultuuripärand peab olema vabalt kättesaadav ja kasutatav kultuuriteadlikkust kasvatavatel eesmärkidel.

31. Muinsuskaitseliste objektide ja pärandmaastike taastamiseks ja hooldamiseks toetame ja stimuleerime senisest enam eraomanikke. Väärtustame eesti taluarhitektuuri. Peame vajalikuks luua selle hoidmiseks ja arendamiseks maaelu-, keskkonna- ja kultuuriministeeriumi koostöös eraldi sihtprogramm.

3. Kultuur rohujuure tasandil, rahvakultuur

32. Riigi kesk- ja omavalitsuste ülesanne on tagada kultuuri arenemistingimused ja -eeldused kõikidel tasanditel. Me väärtustame kultuurielus osalemist kui inimese vaba eneseavalduse vormi, mis ei ole kohustus vaid rõõm nii väikestele kui ka suurtele, nii noortele kui ka vanadele.

33. Toetame rahvakultuuri selle mitmekesisuse ning paikkondlike omapäradega. Aitame kaasa rahva- ja seltsimajade tegutsemistingimuste (ruumid, juhendajate töö tasustamine jms) loomisele ja parandamisele; pöörame tähelepanu loodud tingimuste kestlikkusele. Vabaerakond soovib luua kultuuriliseks tegevuseks eeldused igas külas ja vallas selleks sobiva kultuuritaristu näol.

4. Kultuuriline mitmekesisus

34. Vabaerakond leiab, et igal Eestis elaval vähemusrahvusel on õigus Eesti ühiskondlike ja seadusandlike normide raames viljeleda oma kultuuri ja traditsioone. Peame vajalikuks riiklikult toetada ja soodustada mitmekesise kultuuri arengut Eestis.
35. Peame vajalikuks luua terviklik hargmaisuse strateegia väliskogukondade kaasamiseks, kultuuri hoidmiseks ja edendamiseks. Selleks kujundame tervikliku kultuuri- ja hariduspoliitika, mis rakendab senisest enam digikultuuri võimalusi ning lõimib teadlikumalt ja sihipärasemalt hargmaiseid kogukondadi Eesti ellu.
36. Tagame põliste looduslike ja inimtekkeliste pühapaikade kaitse muinsustena ning nende kaitse piisava rahastamise.

D. Haridus ja teadus

37. Haridus, kasvatus ja teadus on omavahel lõimunud osa kultuurist. Laia silmaringiga haritud ja ise hakkamasaav inimene on Eesti kõige olulisem väärtus. Haridus taasloob eesti kultuuri, haridusest sõltub kõikide teiste valdkondade – majanduse, sotsiaalhoolekande, arstiabi, riigikaitse jt – edukus ja areng. Ainult haritud Eesti saab olla vaba, tugev ja konkurentsivõimeline teiste rahvaste ja riikide seas.
38. Riigi kohustus on luua võimalused kõigile Eesti elanikele omandada võimetekohane haridus. Eesti elanikele peab haridus igal haridusastmel ja igal pool olema kättesaadav eestikeelsena.
39. Vabaerakond pooldab hariduslikku mitmekesisust lähtuvalt õpilaste võimete, huvide ja maailmavaate ning rakendatavate pedagoogiliste põhimõtete eripäradest, kui need ei lähe vastuollu ühiskonnas kehtivate väärtus- ja ühiselunormidega. Iga kool võib olla omanäoline.
40. Soovime koolis suurendada sotsiaalsete ja eluliste oskuste õpetamise osakaalu, erinevaid huvi- ja tegevuskallakuid ning õppija iseseisvat võimekust hankida teadmisi erinevate tänapäevaste vahendite abil. Tahame tugevdada demokraatliku koolikultuuri ja arendada õppekavu, mis suurendavad isiksuse eripärast lähtuvaid võimalusi valikaineteks. Meie eesmärk on õnnelikud õpilased.
41. Peame vajalikuks senisest enam grupi- ja individuaalsete veebiõppevahendite väljaarendamist, sh ka väljaspool kooli kasutamiseks. Nõnda saab vähendada paberikandjal koolitöö vahendeid digitöö õppevahendite kasuks, mis läbi väheneks oluliselt koolikoti raskus.
42. Leiame senisest enam vahendeid pedagoogika fundamentaal- ja rakendusuringute läbiviimiseks. Toetame üldist kasvatus- ja hariduskompetentsi tõusu ühiskonnas.
43. Koolitöö paremaks korraldamiseks on vajalik kogukondlik koostöö. Peame vajalikuks kooliga seotud subjektide (hoolekogud, omavalitsused, õpilaskogud jm) kaasärääkimisõiguse suurendamist koolielu korraldamisel ja kooli oma näo kujundamisel.

1. Alus-, alg- ja põhiharidus, huviõpe

44. Eesti hariduse alustoeks on elukohalähedane tugev põhikool. Peame oluliseks hoida ja säilitada ning vajadusel ka juurde luua kodulähedasi väikseid maakooli ning lasteaed-alkooli, eriti kui seda toetab kohaliku kogukonna algatus.
45. Iga omavalitsuse keskne ülesanne on tagada kõigile lastele lasteaiakoht sõltumata pere majanduslikust olukorrast.

46. Näeme kooli olulise panustajana laste ja noorte sotsiaalsuse ja suhtlemisoskuste omandamisel. Väldime mammutkoolide ja suurte klasside teket, mis süvendab lastes anonüümsust ja mahajäetustunnet. Väärtustame eri põlvkondi siduvate koolikogukondade teket.

47. Pooldame koolimajade toimimist mitmeotstarbeliste avatud hariduskeskustena ning pikapäevakoolidena, nende laiemat kasutamist huvi- ja täiskasvanuõppeks. Sisuka ja mitmekülgsede tegevustega koolipäeva korraldamine loob eelduse õpilaste kodutööde vähendamiseks.

48. Igal lapsel peab kooliprogrammi lõimituna olema vähemalt üks tasuta huvihariduse ring ja kehalise tegevuse (spordi) treening. Toetame koolides tegevusi ja noortekeskuste loomist.

2. Õpetaja

49. Vabaerakond väärtustab õpetajat. Peame oluliseks vähendada õpetajate ülekoormust ja asjatut bürokraatiat ning suurendada nende otsustamisõigust koolis. Õpetajaid ja haridusega seotud organisatsioone tuleb senisest rohkem kaasata hariduspoliitilistesse ja laiematesse ühiskonnas toimuvatesse diskussioonidesse.

50. Tagame üleriigiliselt õpetajate palga keskmisest kiirema kasvu finantseerimise riigieelarvest. Panustame oluliselt õpetajate koolitamisse ja täiendkoolitamisse. Seame eesmärgiks anda õpetajale enesetäiendamiseks üks tasustatud vaba aasta iga 10 aasta täiskoormusega tööaasta järel ning koos õpetajate esindusorganisatsiooniga töötame välja õpetaja elukutse karjäärimudeli.

51. Kehtestame lasteaia- ja huvikooliõpetajatele riikliku palgamiinimumi ja tagame omavalitsustele rahalised vahendid nende palkade väljamaksmiseks vähemalt kehtestatud miinimumi tasemel.

52. Toetame püsivalt huviharidukorraldust, tagades koolides töötavatele huviringide õpetajatele väärilise palga ja staatuse.

3. Gümnaasium ja kutsekool, elukestev õpe

53. Pooldame gümnaasiumihariduse spetsialiseerumist (nt humanitaar- ja reaalkallakuid jm) ning lähtuvalt kohalikest vajadustest esmaste erialaste teadmiste omandamist gümnaasiumis.

54. Peame vajalikuks suurenda vastuvõttu kutsekoolidesse ja parandada kutsekoolide õppekvaliteeti. Kutseõppe võimaluste tutvustamiseks tuleb põhikoolides sisse seada kutseõppe päev. Peame oluliseks, et tõmbekeskustes oleks regionaalset omapära arvestav kutseõppeasutus, mis teeb tihedat koostööd kogukonna ja kohalike ettevõtetega.

55. Kutsehariduse võtmeküsimusena näeme kutsekoolide ja ettevõtete koostöö tugevdamist õpilastele praktikabaaside loomiseks ja arendamiseks. Kutsekoolide riiklik rahastus peab tagama kõrgetasemelise ja professionaalse praktika võimalused ettevõtetes ning ettevõtete huvi praktikantide töölevõtmisel ja juhendamisel.

56. Kutseharidussüsteemi tuleb senisest enam kasutada elukestvas õppes uute oskuste ja erialade omandamisel ja enesetäiendamisel mistahes eas. Selleks on vajalik tihe koostöö omavalitsuste, tööturuameti ja ettevõtlusorganisatsioonidega nõudlusele reageerimiseks ning kohalikku omapära arvestava õppekava koostamiseks.

4. Ülikool ja teadus

57. Vabaerakonna on kindlal seisukohal, et ülikoolid peavad olema autonoomsed ja akadeemiliselt vabad kõrgharidus- ja teadusasutused, kus on tagatud kogu ülikoolipere osalemise õppetöö,

õppekeskkonna ning teaduse ja arendustegevuse korraldamises. Ülikoolides tuleb lõpetada tarbetu bürokraatia vohamine ja akadeemilise töö ülereguleerimine.

58. Ülikoolide riiklik rahastamine peab tagama kõrghariduse erialase sisurikkuse ja mitmekesisuse ning tänapäeva ühiskonna vajadustele vastava tippspetsialistide ja teadlaste koolitamise Eesti majandusele ja kultuurile olulistest valdkondades.

59. Tasuta kõrghariduse raames pooldame tasulise õppe laiendamist ülikoolide finantsvõimekuse toetamiseks ja õppekavade mitmekesistamiseks. Tasuta kõrghariduse jäik rakendamine ja riigieelarveline kokkuvõtte on viinud paljude õppekavade kokkutõmbamisele, mis ohustab mõne teadusala, eriti sotsiaal- ja humanitaarvaldkondades, jätkusuutlikkust.

60. Suurendame teaduse rahastust riigieelarvest juba ammu sihiks seatud vähemalt 1%-ni SKP-st ning rakendame ühtset uurimistoetuste süsteemi. Projektipõhine rahastamine (sh välisfinantseeringutest) saab olla vaid täienduseks piisavale jätkusuutlikule baasrahastamisele konkreetsete uurimisteede teostamiseks tarviliku aparatuuri hankimiseks, konverentside korraldamiseks jm teadustegevuste kuludeks.

61. Suurendame doktoranditoetusi 80%-ni riiklikust keskmisest palgast, et tagada võimekate noorteadlaste maksimaalne motiveeritus akadeemiliseks tööks ja õigeaegne õpingute lõpetamine. Peamiselt tehnikaerialadel peame vajalikuks koostöös erasektoriga rakendada üliõpilaste ja doktorantide sihtstipendiumide süsteemi eriti võimekatele õppuritele toetamiseks nende pühendumust ja spetsialiseerumist rakendusteadustele.

62. Peame väga oluliseks suurendada teaduse väljundit kõrgtehnoloogilises majanduses. Selleks toetame ettevõtjate ja ülikoolide koostööd ning grandipõhise rahastamise nihutamist rakenduspõhiseks. Lisaks ülikoolikesksele teadusele toetame väikeste mobiilsete nii eraalgatuslike kui ka riiklike toetustega teaduskeskuste tekkimist ja toimimist koostöös kultuuri ja ettevõtlusvaldkondadega.

E. Hoolivus, erivajadused ja tugiteenused

63. Hoolivus algab perekonnast ja kogukonnast. Abivajaja märkamise peab olema kogukonnas inimväärse käitumise normaalne ilming. Iga täiskasvanu vastutab oma toimetuleku eest ise, aga kui abivajadus ületab tema enda võimed, peab inimene saama abi oma elukohale võimalikult lähedal.

64. Sotsiaalteenus peab kohanduma abivajaja hinnatud vajadustele. Iga ametkond peab pakkuma abivajajale tema abistamiseks kõige efektiivsema lahenduse või suunama ta edasi selle juurde, kes seda suudab teha. Teenuse osutamine peab olema hooliv ja inimväärne, seda ka kõige abitumate olukordade puhul.

65. Parim koht elamiseks on kodu. Väiksema abivajadusega vanemate inimeste eluline abistamine on mõistlik korraldada kogukondlikult kodus, järgmise etapina päevakeskuses ja alles viimases järjekorras kodulähedases hooldekodus. Omaste hooldajatel peab olema tagatud esimestel kuudel omavalitsuse poolt igakülgne abi.

66. Vanemaealiste abisaamise tagamiseks peame vajalikuks hoolduskindlustuse kehtestamist, mis eelkõige peaks oleme vabatahtlik. Hooldusteenuse hinna hoidmiseks mõistlikul tasemel, seab Vabaerakond eesmärgiks, et abivajaja, pere või kindlustus tasub hooldusteenuse eest, kuid KOV-d maksavad teenuse taristu eest, tagades sel moel hooldekodude võrgustiku järjepideva toimimise.

67. Õigus saada pensioni tekib igal isikul lähtuvalt tema tööalastest võimetest ja eripärast. Pikem panus tööellu ja suurem panustamine maksumaksjana peab tagama kõrgema igakuise pensioni.
68. Vabaerakond toetab kolmesambalist pensionisüsteemi, kuid peab oluliseks, et igaüks panustab ise oma tuleviku kindlustamisse. Peame oluliseks reformida teine pensionisammas, suurendada pensionisüsteemi paindlikkust ning personaalsust ning tagada olukord, et pensioni investeringute kasv ei jääks alla elukalliduse ja palga kasvule.
69. Erivajadustega inimestele tuleb pakkuda lähtuvalt igaühe isikupärast ja võimekusest täisväärtuslikku võimalust tegutseda, ennast arendada ja realiseerida. Keskkond ja taristu peab tagama erivajadustega inimeste ligipääsu ja tegutsemisvõimalused. Puudest tulenevate erivajaduste rahastamine tuleb tagada riikliku rahastamisega.
70. Vabaerakond leiab, et puudega laste toetuste tase on jäänud pikaajaliselt tähelepanuta ning see vajab tõstmist. Puudega laste vanematele peab kohalik omavalitsus tagama täiendava tähelepanu ja abi vältimaks pere langemist vaesusriski.
71. Tööandjad, kes aitavad kaasa puudega inimeste rakendamisele tööelu ning panustavad sotsiaalsesse rehabilitatsiooni, on õigustatud osalisele kulude kompenseerimisele.

F. Tervislikud eluviisid ja ravi

1. Terviseedendus

72. Vabaerakonna arvates on terviseedenduse esmaküsimus see, et pikeneks tervena elatud aeg ja otsese arstiabi vajadus väheneks. Selleks on vajalik terviseennetus, igaühe hoolivam suhtumine oma tervisesse ning riigipoolne aktiivne toetus ennetustegevustele, õnnetuste vähendamisele suunatud programmid ning võimalus käia regulaarselt diagnostikavisiitidel töö- või peretervishoiu raames.
73. Peame vajalikuks jaotada eriarstiabi raviteenused esmatasandi kriitilisteks (solidaarne ravikindlustus) ning mittekriitilisteks (solidaarne ja isikustatud) teenusteks. Loom eeldused eriarstiabi igakülgeks ja õigeaegseks kättesaadavuseks ilma järjekorrata.
74. Loom eeldused isikustatud tervisekontod ning tagame ravikindlustuse maksete jaotuse solidaarse ravikindlustuse ning isikustatud tervisekonto vahel. Mittekriitilise ja isiku riskikäitumisest tuleneva ravi saamiseks on vajalik patsiendi täiendav panustamine isikliku tervisekonto kaudu.
75. Peame vajalikuks kõigi isikute kindlustamist esmatasandi solidaarse ravikindlustusega. Täiendavad kindlustusmaksed tagavad lisaraha meditsiinivaldkonda ning kindlustavad kõigile esmatasandi raviteenuse kättesaadavuse.
76. Riskikäitumise (alkohol, narkootikumid, suitsetamine, vähene liikuvus jt) vähenemise peamine faktor on haritus. Inimeseõpetuse kooliprogramm peab muutuma oluliselt kvaliteetsemaks rõhuasetusega tervisekäitumisele.
77. Inimene peab ise hoolikamalt suhtuma oma tervisesse ja mitte tuginema vaid solidaarse meditsiinikindlustuse võimalustele. Hoolimatusest põhjustatud ravijuhtumite puhul peab suurenema patsiendi omavastutus või isikliku tervisekonto kulu.
78. Vabaerakond toetab personaalmeditsiini arengut ning selle viljade jõudmist Eesti arstide igapäevapraksisesse. Peame vajalikuks ülikoolide, haigekassa ja arstide tihedamat koostööd ning uurimistegevuse riiklikku eesmärgistamist ja tagatud rahastamist.

79. Haigekassa juhtimine tuleb ümber kujundada patsientide huve esindavaks organisatsiooniks, millel peab olema piisav pädevus tellida terviseennetust, ravi ja järelravi patsientidele parimal ja efektiivsemal moel.

2. Perearst

80. Vabaerakond leiab, et ühiskonnas peab suurenema usaldus perearstide ja iga isiku tervisekäitumise suhtes. Selle esmane eeldus on töövõimetuslehtede arvestuse muutmine ning igapäevase tervisekonto arvelt aastas kahe tervisepäeva võimaldamine. Perearstide töendamispõhine bürokraatiagevus peab vähenema.

81. Igale inimesele sõltumata tema elukohast tuleb tagada kodulähedane kvaliteetne perearstiabi. Perearstide A-kvaliteeditaseme tasu peaks suurendama ning selle raames parandama parimate perearstide teadmiste ja hea praktika levi väiksemate maakohtade praksistes.

82. Perearsti kättesaadavuse parandamiseks peaks ühe perearsti nimistu suurus olema maksimaalselt 1700 inimest. Perearste peaks olema praegusest rohkem ja nende võimekus tegeleda ennetusega oluliselt suurem. Oluline on soodustada perearstide grupipraksist ning maapiirkondades perearstide võrgustumist ja vastava e-tervise tarkvara väljaarendamist. Peame vajalikuks luua perearstide ennetusvisiitide süsteem ja perearste vastavalt motiveerida.

3. Eriarstiabi

83. Haigekassa ravinimekirjas olevate mittekriitiliste ravijuhtumite nimekiri tuleb üle vaadata ja vastavaid juhtumeid vähendada selleks, et suurendada kriitiliste abivajajate võimalusi. Eriarstile suunamine peab toimuma e-konsultatsiooni kaudu ja vajaduspõhiselt.

84. Leiame, et eriarstiabi rahastamissüsteem on vildakas. See soosib majade ehitamist, aga mitte meedikute töö väärlist tasustamist. Vabaerakond peab oluliseks Haigekassa finantseerimisvalemite muutmist eesmärgiga vähendada raviraha nn betooni valamist ning suurendada meditsiinipersonali töötasusid. Haiglase kinnisvarakulu peab olema rahastatud püsitudena sõltumata haigusjuhtumite arvust.

85. Tervishoius toimub endiselt palju asjatut patsiendi „loksutamist“ ja ressursside raiskamist, mis on tingitud vildakast rahastamismudelitest ja nõrgast kontrollist. EMO on kaotanud oma „erakorralisuse“ ja muutunud „raviks iga juhtumi“ puhul ning jätab abita või lubamatult kauaks ootama need, kes erakorralist abi tõepoolest kohe vajavad.

86. Terviseandmeid on väga palju, aga need ei leia piisavalt rakendust patsientide huvides. E-tervise digilugu vajab analüütilisi tööriistu arstitöö kvaliteedi parandamiseks ning haigekassale ressursside kasutamise analüüsiks. Töötervishoiu andmed peavad lisanduma e-tervise digilukku ning nende põhjal peab toimuma automatiseeritud terviseare.

87. Hambaravi peab lisanduma täielikult hüvitatavate meditsiiniteenuste loetelusse, osaliselt võib teenust finantseerida personaalse tervisekonto kaudu.

88. Taastus- ja jätkuravi osakaalu raviprotsessis tuleb oluliselt suurendada. Ravijuhtumi lõpetamine peab toimuma töövõime täieliku taastumise ning tervishoiuteenuste loetelus tuleb taastusravi osakaalu oluliselt suurendada.

89. Ravimite hankepoliitika tuleb vabastada kitsastest piiridest ning luua õiguslikud alused ja toimiv praktika suuremate ravimihangete läbiviimiseks ühishangetena koos naaberriikidega. Ravimite hulgi- ja jaemüük ei tohi olla majandusliku huvi kaudu omavahel seotud.

G. Elukeskkond

90. Loodus ja inimtekkeline elukeskkond on üks tervik, mida tuleb kaitsta ühtse poliitika alusel. Puhas õhk ja vesi, maastikud, looduslik mitmekesisus ja kultuurilised muinsusobjektid on hindamatud väärtused, mida tuleb hoida ja kaitsta.

91. Ilma eluterve keskkonnata puudub sisu majandusel ja inimtegevusel laiemalt. Materiaalset heaolu saame lubada üksnes piirini kus inimtegevus ei ohusta liigirikast elukõlblikku keskkonnaseisundit, seetõttu on vaja säilitada tasakaal majanduse ja keskkonna vahel. Selle tasakaalustamiseks peavad jäätmeäitluse reeglid soodustama inimesi käituma loodussõbralikult. Jäätmeid tuleb käsitleda kui tooret ringmajandusele ja tuleb maksimaalses ulatuses taaskasutada. Seetõttu on oluline kehtestada jäätmetele minimaalsed kokkuostuhinnad.

92. Keskkonnaseisundit tuleb regulaarselt hinnata ja teostada pidevat seiret. Selleks vajame teaduslikke uuringuid ja keskkonnamõtjude analüüse. Kui teaduslikud uuringud ei kinnita kavandatavate tegevuste keskkonnaohutust, tuleb juhendada ettevaatusprintsipiist.

93. Loodusvarad ja maavarad vajavad ressursina hindamist ja arvelevõtmist; nende majandamist võib lubada üksnes keskkonnasäästlikke tehnoloogiaid kasutades, mis tagavad liigirikka puhta ja eluterve keskkonna püsimise.

94. Mets on Eesti üks suurimaid ühisvarasid. Vabaerakond peab metsamajanduses oluliseks rahvusliku kokkuleppe saavutamist, mis tagab kestva arengu ning võtab arvesse looduskaitse, erametsaomanike ja riikliku metsamajanduse huvid (vt. ka p. 250).

95. Säästva metsanduse raames propageerime ja soodustame püsimeetsanduse arengut ning sellest lähtuvalt pooldame lageraie ülempiiri määramist Eestis, mis ei ületa metsa aastast juurdekasvu. Loome senisest rohkem eeldusi ja võimalusi loodusturismi ja mitmekesise metsamajanduse arenguks.

96. Toetame jahi- ja kalameeste selgelt piiritletud ning headele tavadele tuginevat harrastus- ja elustiili majandustegevust. Selleks on vajalik ulukite ja kalavarude populatsiooni pideva ja sõltumatu seire ning küttimis- ja kalastusmahtude täpne piiritlemine, mis tagab loodusliku mitmekesisuse ja piisava juurdekasvu.

97. Looduskaitseliste ja muinsuskaitseliste piirangute seadmine peab olema põhjendatud ning nendest tulenevaid majanduslikke kahjusid tuleb (võrdse kohtlemise printsiibi alusel) eraomanikele õiglase hinna tasemel kompenseerida.

98. Vabaerakond peab vajalikuks sõltumatu riigiarhitekti institutsiooni loomist, mille ülesanne on avaliku ruumi ehitiste kvaliteedi, tasakaalustatud planeeringute ja kultuuriliste väärtuste hoidmise kontroll lähtudes avalikest huvidest ja Eesti rahvusliku omapära säilimisest. Käsitlеме pealinna avalikku ruumi riikliku väärtusena, mitte vaid omavalitsuse hallatava maavaldusena.

99. Vabaerakond toetab kogukondade tegevusi, kes on seadnud säästva arengu ja looduskeskkonna kaitse oma tegevuse prioriteetideks. Pöörame erilist tähelepanu mahetoodete tootmise ja ekspordi kasvule.

100. Kuna energiasektor vastutab valdavalt ohtlike jäätmete tekkimise eest ja annab 70% kogu Eesti CO₂ heitmetest, peab Vabaerakond oluliseks üleminekut vähemsaastavale energiamajandusele. Vajame mitmekesist energiasüsteemi. Suurendame taastuvenergia osakaalu, tagades samas ka Eesti energiajulgeoleku ja süsteemi toimimise (vt. ka p. 175 ja 179).

II Majandus

Eessõna

Majandus on rohkem kui üksnes äri ja ettevõtlus või eelarve ja maksud. Suur osa inimese igapäevaelust on seotud majandusega, seetõttu näeb Vabaerakond majandusvaldkonnana vaba kodaniku enesega toimetuleku soovist tõukuvat töötamist ja ettevõtlust, aga ka tegutsemist aladel nagu loomemajandus, kultuuriteenused ja innovatsioon. Moodsa ühiskonna areng põhineb teadmistel ja igaühe võimalusel olla aktiivne majandussubjekt. See muudab XXI sajandi töösuhteid ja tarbimist ning avab igale aktiivsele inimesele uued võimalused tagada enda ja oma pere toimetulek paljude erinevate seaduslike vahenditega.

Vabaerakonna majandusprogramm tugineb inimese vabadusele tegutseda ja saada kasu oma töö viljadest. Selleks on ühtviisi olulised nii paindlikud ettevõtlusvormid ja töökorraldus, bürokraatiavaba ja toetav ühiselu korraldus kohalikus kogukonnas kui ka riigi hooliv ja abistav suhtumine.

Meie majandusmõte **on teenusmajandusele keskenduv moodne maailmavaade**, mis loob väärtusi mitte ainult käegakatsutavate asjade näol (ka asjad ei kao kuhugi), vaid eelkõige infoühiskonnale omase sotsiaalse suhtluse, ideede liikumise ja inimlike emotsioonide näol. Teenusmajandus on haritud ja mobiilse Eesti võimalus olla maailmas suur ilma meie ainulaadset elukeskkonda kahjustamata ning massiliselt toorainet ja masinaid Eestisse importimata.

Vabaerakonna vaade majandusele on inimkeskne. Majandus on see, mida me kõik iga päev taasloome ja **mis tagab Eesti inimeste heaolu, kultuuri ja turvalisuse**. Inimese rahulolu on majanduse korraldamise poliitiline eesmärk. Seetõttu soovime igati soodustada erinevaid ettevõtlusvorme, ühistegevust, innovatsiooni ja ekspordivõimekust. Suurem vabadus ja inimkesksus tähendab maksukoormuse vähenemist töötamiselt ja ettevõtlikkuselt. Maksustame pigem rikas olemist, mitte rikkaks saamist, nagu on öelnud klassikud.

A. Majanduse eesmärgid ja valitsuse osa majanduse juhtimises

1. Vabaduse ja regulatsiooni piirid

101. Majanduse ja ühiskonna edu põhineb vabadusel – mida rohkem suudame avardada majanduse tegevusvälja, seda suurem on inimeste ettevõtlikkus seda kasutada ning seda rohkem loome väärtusi ühiskonnana.
102. Majandusvabadust tuleb väärtustada kõigil otsustustasanditel (ametnikkond, kohalik omavalitsus, keskvalitsus, kohtuvõim) ning seda võib piirata vaid laialdase ja põhjendatud ühiskondliku huvi olemasolul, keskkonna, kultuuri, avaliku korra ja riigikaitse eesmärgil.
103. Erakond seab eesmärgiks vähendada majanduselu ülereguleerimist. Selleks tahame riigireformi käigus analüüsida, kas kõik olemasolevad õigusaktid (eri tasandite määrused, korraldused ja seadused) on tingimata vajalikud, ning tühistada need, mis ei aita kaasa ühiskonna korrastamisele või sünnitavad asjatut bürokraatiat. Majanduselu kujundamisel võib seadusandja ja valitsuse kõrval suurema rolli anda ettevõtjate ja ettevõtlusorganisatsioonide ühistegevusele¹ (vt. ka p. 113).
104. Erakond peab oluliseks muuta Eestis levinud mõtteviisi, et Euroopa Liidu (EL) õigust tuleb rakendada võimalikult karmilt, eranditeta ja reguleerimiskeskselt. Eesti ametnikkond peab seisma eelkõige Eesti ja Eesti majanduse arengu eest ning tagama ELi õiguse rakendamise, lähtudes Eesti majandushuvidest ja võrdsetest konkurentsitingimustest teiste ELi riikidega².

2. Majandus ja ettevõtlus kui väärtusloome allikas, majanduse areng

105. Majandus on ühiskonna toimimise ainuke valdkond, mis loob ainelist lisandväärtust. Ühiskonna ühiste pingutustega loodud materiaalsete väärtuste toel saavad elada ja areneda eesti rahvuskultuur ja keel, haridus, teadus ja meie riiklik iseolemine. Seetõttu on majandus ühiskonnaelu keskne tegevusvaldkond ja erakonna poliitika oluline osa.
106. Eesti põhiseaduse preambulis kirjeldatud väärtuste hoidmiseks ja muude ühiskondlike vajaduste rahuldamiseks peab majandusvaldkond panustama maksusüsteemi kaudu üldisse ühiskonnakorraldusse. Erakond usub, et suurem vabadus³ annab meile suurema ühiskondliku väärtuse ja ka suurema SKT. Seetõttu peame oluliseks, et maksusüsteemi abil ümberjagav osa SKTst ei ületaks 35% ja soodsa majanduskliima korral see suhtarv väheneks (vt. p. 155).
107. Erakond panustab majanduse arendamisel eelkõige SKT kasvu elaniku kohta, mis seni on Eestis ELi keskmisest madalam. SKT kasv elaniku kohta on paratamatult vajalik selleks, et suurendada kõigi Eesti inimeste toimetulekuvõimet ja rahulolu ning tagada ühiskonna terviklik areng. SKT kasv tervikuna on siinjuures oluline vahend inimeste heaolu saavutamiseks.

1 Väga paljud tehnilised nõuded tuleks kehtestada ametiliitude ja esindusorganisatsioonide omavaheliste kokkulepetega, millel peaks olema üldseadusega antud õigusjõud (nt kollektiivlepingud). Valdkonnaspetsiifiline regulatsioon ettevõtjate hea tavana, mida nad ise on motiveeritud järgima, vähendaks üldkehtivate õigusaktide hulka.

2 Me ei poolda valikulist või voluntaristlikku õiguse järgimist, kuid tuleb meeles pidada, et Euroopa direktiiviõigus on kohustuslik liikmesriikidele ja ei ole otsekohaldav isikutele. Riikide ülesanne on luua nende alusel siseriiklikud õigusaktid. Seda tehes on Eesti tihti üle võtnud direktiivi kõige jäigemad nõuded, selle asemel et analüüsida, kas meie oludes on eranditeta ja range rakendamine seatud eesmärgi saavutamiseks kohane.

3 Riigieelarve maht ligikaudu on SKT * maksukoormus [%]. ELi riikide poliitikud on tõstnud maksukoormuse osakaalu (kuna seda on kerge teha administratiivsete vahenditega) ning see on ELis keskmiselt 40% (nt Prantsusmaa, Taani ja Belgia 48%). OECD riikides keskmiselt aga 34,3%. Erakond peab õigeks suurendada eelkõige selle korrutise esimest tegurit, mis tagab heaolu pikemas perspektiivis.

3. Majanduspoliitika seosed teiste ühiskonnaelu valdkondadega

108. Majanduse areng sõltub paljudest teguritest ning erakond peab oluliseks teiste ühiskonnaelu valdkondade sidusat panust majandusarengu toetamisse.
109. Keskse tähtsusega on hariduse (eelkõige kutse- ja kõrgharidus) ja teadustegevuse korraldamine nii, et see lähtuks tööturu vajadustest. Kuna infoühiskonnas on teadmistel ja oskustel üha suurem roll väärtuse loomisel, siis objektiivselt ja kaalutletult üles ehitatud haridussüsteem on see, mis loob lisandväärtuse tulevastele põlvkondadele. Erakond peab oluliseks hariduse ja ettevõtluse tihedat koostööd, sh varajast töötamist ja ettevõtluspraktikat ning ekspordile suunatud teadus- ja arendustegevuse toetamist.
110. Majandusareng vajab usaldust ettenähtava tuleviku suhtes, seetõttu on oluline sotsiaalne stabiilsus, inimeste igapäevane toimetulek ning turvalisus kõige laiemas mõttes. Riiklike sotsiaalprogrammide kõrval peab erakond oluliseks ka majandussubjektide algatatud ja rakendatud ühistegevust ning sotsiaalse turvalisuse projekte (töandja ja töötaja omaosalusega pensioni-, tervise-, töötuskindlustus jms).
111. Majandustegevus peab olema keskkonnasäästlik ning arvestama teiste isikute õigusega puhtale loodusele, looduslikule eluviisile ja õigusele looduskeskkonna abil edendada oma majandushuvisid. Keskkonnakaitse⁴ peab leidma tasakaalu majanduse arengu ja looduse vahel, et tagada mitmekesisus ja majanduslik kestlikkus. Valdkondade eelistamisel peab erakond oluliseks eelkõige neid majandusharusid, mis on loodussõbralikud ega kasuta loodusesse viidavaid kemikaale ja tööstuslikke aineid.

4. Valitsuse vastutus majanduselu korraldamisel

112. Valitsus peab tagama võimalikult suurel vabadusel põhineva stabiilse ja usaldusväärse ning pigem alareguleeritud majanduskeskkonna.
113. Erakond peab oluliseks, et ettevõtjad rakendaksid Eestis rohkem sektoripõhiseid hea tava nõudeid ja juurutaks ise tavad, mis tagavad ausa konkurentsi ja tarbija huvide kaitse (eelkõige seoses toodete kvaliteedi ja tarbijainfoga).
114. Eesti väiksusest tulenevalt ei saa me endale lubada hoolimatut ja raiskavat ümberkäimist loodus- ja inimvaraga. Eesti saab olla tuntud vaid oma toodete ja teenuste kvaliteedi ja uuendusmeelsusega. Seetõttu on valitsuse vastutus ühiskondliku kapitali⁵ tulemuslik, ratsionaalne ja säästlik kasutamine.
115. Riigi ülesanne on Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse (EAS)⁶ ja maakondlike arengukeskuste kaudu toetada alustavaid ja väikeettevõtjaid, luua neile ekspordivõimalusi ning pakkuda kasvuvõimalusi arengutsükli inkubatsiooniteenuse abil⁷. Maksusüsteemis on mõistlik luua paindlikke maksutasumise võimalusi⁸ alustavatele ja väikeettevõtetele (vt. p. 161 ja 170).

4 Juba täna on loodukaitsealasid Eestis üle 12% pindalast, mis on suurim osakaal ELis.

5 Selle all tuleb mõista nii inimkapitali kui ka materiaalseid varasid. Inimesed saavad olla haritudad, ühiselt tegutsevad, motiveeritud ja hoolivad. Materiaalsed varad on muu hulgas maa- ja merevarad, mets, sagedusalad ja ruum ning ka riigile kuuluvaid ettevõtted, finantsvarad ja rahvusvahelised õigused.

6 EASi kohta siin ja edaspidi öeldut tuleb arvestada punkti 18 kontekstis!

7 Väikeettevõtete suureks kasvamine suurim takistus on enesesse suletus. Inkubatsiooniteenuse eesmärk on suurendada koostööd sarnaste ettevõtete vahel, luua koostööl põhinevaid müügivõimalusi ja mentorluse kaudu arenda väikestest keskmised ja suured, tagades nii efektiivsuse kui ka konkurentsivõime kasvu.

8 Peame silmas näiteks kvartaalset käibemaksu arvestamise korda, soodsamat maksude ajatamise regulatsiooni ning paindlikke sotsiaalmaksu tasumise võimalusi.

116. Valitsuse roll on olla ettevõtlusvaldkonna motiveerija uute tehnoloogiate rakendamisel, innovatsioonil ning uutele turgudele müümisel. Erakond peab oluliseks, et EASi üks põhilistest tegevussuundadest on edukate Eesti toodete ja brändide (sh e-riigi) turundus välismaal.
117. Ekspordi toetamine on valitsuse majanduslik prioriteet. Valitsus peab tagama Eesti kui majanduskeskkonna kõrge maine, iga ministri põhiroll on tagada majanduse hea käekäik ning olla Eesti majanduse esimene müügimees maailmas.
118. Erakond peab oluliseks ettevõtluse rahastamise struktuuriüksuste (EAS jt) radikaalset reformi ning nende koondamist ühtse juhtimise alla. Pikemas perspektiivis ja arvestades ELi rahastuse vähenemist, peame õigeaks selle ümberkujundamist Norra naftafondilaadseks strateegiliseks investeerimisfondiks, mis saab oma tulu teatud ulatuses loodusvarade kasutustasust ning teeb investeeringuid Eesti elu- ja ettevõtluskeskkonna parandamiseks ja regionaalseks arendamiseks.

B. Eesti majanduse positsioon

1. Asjade tootmisest heaoluteenusteni

119. Infoühiskonda astumisega on maailmamajanduse areng jõudnud etappi, kus igapäevaeluks vajalikud asjad⁹ on inimestele üldjuhul kättesaadavad. Seetõttu on majanduse väärtusahel liikunud lihtsate asjade tootmiselt ja müügitl teenuste osutamisele, intellektuaalse kapitali ning uute tarne- ja müügiahelate kasutamisele.¹⁰ Konkurentsivõimelised on tooted, mille arendusse ja disaini on oluliselt panustatud ning mille kasutajatele on tagatud mugav teenindus. Edukamate riikide teenusmajanduse osakaal SKTst on rohkem kui 2/3.
120. Teenusmajandus on suurema tööhõivega (tagab toimetuleku), väiksema kapitali ja ressursivajadusega (keskkonnasäästlik) ning selle turg on lokaalne (ei sõltu maailmamajanduse konjunktuurist ja suur korporatsioonide hinnapoliitikast). Seetõttu peab erakond oluliseks teenusmajanduse senisest oluliselt suuremat rolli ühiskonnas.
121. Teenusmajandus põhineb teadmistel ning ühiskonnas väljakujunenud tavadel ja suundumustel, väljastpoolt vaadatuna ka meie imagol. Kuna Eesti vabanemise perioodi langes jõuline veebi kasutuselevõtt ning meile on omane uuendusmeelsus, siis kujunes Eesti rahvusvaheliselt tunnustatud tegijaks IKT valdkonnas. See on oluline väärtus, mida tuleb hoida ja jätkuvalt arendada.
- ^{122.} Tööstuse nüüdisajastamisel toetab erakond Industry 4.0¹¹ aluseks olevate digitehnoloogiate laialdast kasutuselevõttu ja sellest tulenevate võimaluste ära kasutamist tööstuse efektiivsuse, paindlikkuse, tootlikkuse ja konkurentsivõime kasvuallikana.¹²

2. Kodumaise toorme väärindamine

9 Siin mh ka toit, eriti selline, mida toodetakse GMode, keemiliste väetiste ja muude efektiivsust suurendavate masstootmise vahenditega, mis aga ei taga toidu puhtust ja tervislikkust.

10 Eelkõige peame silmas infoühiskonnale omaste sidusplatvormide levikut, nt e-pangandus, e-valitsus või Taxify-laadsed rakendused, aga ka tarbimisharjumuste muutumist näiteks jagamis- ja ringmajanduse vaimus.

11 <https://www.i-scoop.eu/industry-4-0/>

12 Tööstus on Eesti majanduse jaoks olnud ajalooliselt olulise tähtsusega, moodustades SKTst ligikaudu viiendiku. Samas annab tööstus tööd enam kui 130 000 inimesele 7000 ettevõttes. Lisaks tagab tööstussektor teda teenindavates harudes hõive kümnetele tuhandetele inimestele tuhandetes ettevõtetes. Tööstus on Eesti majanduse jaoks oluline ekspordi seisukohalt. Sektori toodangust üle 70% müüakse piiri taga ning kokku annab tööstus ligi 70% Eesti ekspordist.

123. Asjade valmistamisel on ühiskonna jaoks oluline võimalikult suurel määral väärintada kodumaist tooret – see tagab väärtusahelas kõige suurema lisandväärtuse loomise Eestis. Kodumaise toorme kasutamine aga ei ole absoluutne eesmärk ja peab olema tasakaalus loodusvara taastumisega¹³ või selle kasutamise pikaajalise kavaga¹⁴.
124. Tervisliku toidulaua tagamiseks ning mahepõllumajanduse ja -vesiviljeluse toetuseks peab erakond õigeks riiklikult sertifitseeritud ja kontrollitud mahetootmise ja -töötlemise raamistikus toimiva toiduainetööstuse soodustamist näiteks turundustoe ja madalama käibemaksuga (vt. ka p. 167).

3. Eesti tugevused

125. Eesti tugevused on tootmis- ja teenindussektorid, kus meil on loomulikud või väljakujunenud eelised võrreldes teiste ühiskondadega. Nende teadvustamine on eeldus piiratud ressursside tingimustes teha ühiskonnale majanduslikult võimalikult tasuvaid otsuseid, kuid see ei tohi piirata ettevõtlusvabadust mis tahes teistel tegevusaladel.

126. Tootmissektorid:

- mahepõllumajandus ja mahetoodete tootmine¹⁵
- lubja- ja põlevkivi töötlemine
- metsamajandus, puidu väärintamine, mööblitööstus
- töötlev tööstus
- keskkonnasäästlik energeetika

127. Teenindussektorid:

- turism
- loomemajandus
- tervise- ja iluteenused
- IKT
- logistika

4. Moodne majandus

128. Eestil on loomulik edumaa IKT rakendamisel riigisektoris ja sellest tulenev hea maine. On olemas eeldused väljakujunenud IT-hariduse ja uuendusmeelsuse näol. Eesti probleemiks on sektori killustatus ning liiga suur riigisektori tellimuste osakaal. Rakendame poliitikaid, mis soodustavad ekspordivõimet, tootmist ja konsolideerumist.

13 Eelkõige metsaressurss.

14 Põlevkivi kasutamise pikaajalised arengukavad.

15 Inimeste rikkuse ja teadlikkuse kasvuga suureneb mahe- ja tervisetoodete tarbimine. Eestil on looduslikud eeldused ja veel rikkumata muldadega keskkond mahepõllumajanduse arendamiseks. Dopinguga toodetud maasikate või kanalihaga pole niikuinii majanduslikult mõistlik konkureerida. See eesmärk tuleb siduda tervisepoliitikaga, kus peaks olema oluline rõhk tervislikul toitumisel.

129. Valdonna arenguks on vaja riiklikul tasandil koordineeritud müügipoliitikat¹⁶ ning tööjõupuuduse adekvaatset lahendamist. Viimast toetavad suurt lisandväärtust loovate IKT-sektori töötajate koolitamine (sh ümberõpe) ja spetsialistide Eestisse tööle toomise kvootide kaotamine, tööjõu madalam maksustamine ning Eesti IKT oskusteabe eksport.
130. Eesti peab ELi tasemel edendama andmete vaba liikumist ning keskenduma rahvusvahelises andmekaitseõiguses iga andmesubjekti võimalusele teabeomandusest kasu saada.

5. Ekspordiarendus

131. Kasumiga välismaal müüdud toode või teenus suurendab Eesti ühiskonna rikkust ja on seetõttu majanduspoliitika põhieesmärk. Eksport ei tohi olla vaid kaupade müük välismaal, see peab hõlmama ka teenuste, andmete, kapitali ja teadmiste eksporti. Mida suurem osa toote/teenuse tootmis- ja tarneahelast on Eesti oskusteabe või kapitali kontrolli all, seda suurem on meie loodav lisandväärtus, kasu selle ekspordist ja saadav ühiskondlik hüve.
132. Eesti peab olema võimeline kasutama kõiki välismaal elavaid rahvusaaslasi, diplomaate ja Eesti sõpru ühtse ekspordiedenduse meeskonnana (n-ö *Team Estonia*), kes koordineeritud võrgustikuna majanduslikel alustel edendaks Eesti kaupade, teenuste, teadmiste ja kapitali müüki välismaal.
133. Erakond peab oluliseks parandada EASi rolli ekspordi toetajana eelkõige kaasates ja motiveerides rahvusvahelise ettevõtluse ja müügikogemustega inimesi ning vähendades bürokraatlikke tõkkeid.

C. Konkurentsipoliitika

1. Rahvusvaheline vabakaubandus

134. Erakond toetab vabakaubanduse laiemat arengut ning tollide ja toetuste vähendamist kaubandussuhetes, kuid tingimusel, et kaubanduspartnerid on rahvusvaheliste kohustuste täitmisel võrdses olukorras keskkonna-, kvaliteedi-, ohutus- ja tööõuete täitmisel.
135. Agressiivne ELi siseturu kaitse loob pikas perspektiivis olukorra, kus EL impordib vaesust ja koormab üle oma sotsiaalsüsteemi. Kaubanduse liberaliseerimine peab olema suunatud majanduse arengutingimuste loomisele Lähis-Idas ja Põhja-Aafrikas ning tuginema ELi toetusele kapitali ja teadmiste ekspordiks nendesse piirkondadesse.

2. Monopoolsete ja oligopoolsete ettevõtete järelevalve

136. Majanduskeskkonna üks põhiomadusi on avatus ja võrdsed võimalused. Riigi ülesanne on vältida oligopoolsete¹⁷ sektorite teket ja toetada alustavaid väikeettevõtjaid. Mida mitmekesisem on konkurents valdkonniti, seda enam on efektiivsust tagavat turumajandust.
137. Konkurentsiameti pädevus reguleeritud turul tegutsevate ettevõtjate (eriti riiklikud taristuettevõtted) hinnakujunduses peab olema suunatud majanduskeskkonna edule laiemalt (vt.

16 Paljudes riikides on lepingu sõlmimiseks vaja Eestist ametliku esindaja (nt ministri) kohalviibimist vm riigipoolset tähelepanuavaldust, samuti nõuab sektori müügitöö pikka ettevalmistust, mida võiks riiklikult toetada.

17 Oligopoolne turg – turg, kus on üksikud suured ettevõtjad, kes dikteerivad turutingimusi ja survestavad tarbijaid kõrgete hindade või mitterahuldava kauba või teenusega. Konkurentsi- ja teised järelevalveametkonnad kehtestavad sellistele turgudele hinnaregulatsioonid.

ka p. 178). Administratiivselt reguleeritavate hindade arvestusmetoodika peab vähendama kapitalikulude komponenti ja suurendama turuosaliste võimalusi määrata ostetava toote/teenuse hind.¹⁸

3. Ühinemised ja ümberkujundamised

138. Riik peab kandma hoolt, et ettevõtluse valdkondlikud riskid ei kuhjuks ega põhjustaks hiljutise finantskriisi laadseid tagasilööke. Sektorites, kus avalikkusel on suur ootus teenuse toimepidevusele (nt pangandus, veebi kättesaadavus ja inimeste informeeritus), peab riik konkurentsipoliitika meetmetega säilitama tõhusa ja enesekorraldusliku konkurentsiolekordaga.
139. Konkurents väiksemate ettevõtete vahel ja konsolideerumiste vältimise poliitika on vajalik ka selleks, et riigil oleks olemas finantsvõimekus¹⁹ sekkumiseks, kui selline vajadus peaks tekkima. Konkurentsioiguse peab andma riigile ettevõtjate ühinemisi piiravad tööriistad ning suuri riske koondavate ühinemiste puhul peab konkurentsiamet neid senisest oluliselt enam kasutama, sest riik kui *lender of last resort*²⁰ ei tohi lubada endast suuremate struktuuride riskis osalemist.

4. Tarbija ja väikeosanike õiguste kaitse

140. Eesti senine praktika tarbijaõiguste kaitsmisel on nõrk. Jaekaubandus on konsolideerunud vähestesse müügikettidesse, kuid see ei ole toonud kaasa soodsaid ostuvõimalusi ja laia kaubavalikut.²¹ Kohalikel väiketootjatel on tihti keeruline oma tooteid suurtes jaekettides turustada. Erakond seab eesmärgiks parandada konkurentsiameti tööd ning tagada Eesti inimestele võimalikult lai kaupade sortiment vabalt kujunevate hindadega.
141. Vaba ettevõtluse edendamiseks ja rahvusliku kapitali laialdaseks kasutamiseks on vaja tõhusalt kaitsta väikeaktsionäride huve. Erakond seab eesmärgiks muuta äriseadustikku, et vältida kuritarvitusi vähemus- ja väikeaktsionäride suhtes ning tagada pettuste ja „kantimistega“ saadud vara tagastamine seaduslikele omanikele.

D. Finants-, fiskaal- ja eelarvepoliitika

1. Euroopa Liidu fiskaalpoliitika põhiseisukohad

142. ELi tasemel on õigustatud suurte riskijuhtimismehhanismide (nt Euroopa Finantsstabiilsuse Fond) olemasolu ning seetõttu on oluline ka Eesti osalemine nende töös (sh nende rahastamine), kuna globaalsete turgude risk on tihti oluliselt suurema mahuga, kui ükski riik ise katta suudaks.

18 Praegu on näiteks elektriturul olukord, kus tarbija ei saa hinda peaaegu mingil moel mõjutada, sisuliselt on tegemist ainult võta-või-jäta-turuga.

19 2008–2009 finantskriisi õppetund paljudele Euroopa riikidele oli see, et erasektori finantskriis läks üle riiklikuks usalduskriisiks, kuna avalikkus eeldas riiki sekkumist. Riikidel oli liiga vähe rahalisi võimalusi suurte finantsstruktuuride „päästmiseks“, sest viimaste finantsprobleemid olid oluliselt suuremad kui riigieelarve võimalused neid lahendada. Kriisi levimise vältimiseks olid riigid sunnitud leidma raha ja nii tuli pöörduda keskpankade poole, kes leevendasid rahapoliitikat n-ö uut raha trükkides.

20 Kuna avalikkus ootab panganduselt toimepidevust, ei saa ühegi riigi valitsus pangasüsteemi täielikult pankrotti lasta. Seega: kui muud vahendid ei aita, peab riik leidma raha, mida laenata pankadele, kes iseseisvalt tekkinud turuolukorras hakkama ei saa.

21 Ajakirjandus viitab selgelt, et kallimad on kaubad just suuremates jaekettides (<http://kasulik.delfi.ee/news/ostukorv/kasuliku-ostukorv-juulikuu-ulevaade?id=78761502>), odavamad väiksemates kohalikele turule orienteeritud kauplustes. Teatud valiku puhul on toidukorv Tallinnas kallim kui Helsingis (<http://tarbija24.postimees.ee/4214731/hinnavordlus-tallinnas-on-ostukorv-juba-kallim-kui-helsingis>).

143. EL nn lõdvenduspoliitika on end küll lühiajalises plaanis õigustanud, kuid pikaajalised struktuursed probleemid paljude ELi riikide majanduses vajavad lahendamist. Kui Euroopa majanduskliima ei muutu sõbralikumaks ja bürokraatiavabamaks, tabab uus kriis valitsusi ja keskpankasid veelgi rängemalt, kuna eelmise kriisi „halvad varad“ on veel bilansis alles.
144. Kõik ELi riigid peavad järgima kehtestatud kriteeriume, ei tohi olla ebavõrdset kohtlemist ning mõne riigi struktuursel abistamisel teiste liikmesriikide vahendite arvelt peab olema selge hind, mille mõju tagab, et ühegi riigi juht ei soovi selliste sanktsioonide alla jäämist²².

2. Eesti eelarvepoliitika, riigi võlakoormus ja –instrumendid

145. Riik peab järgima mõistlikku kulude-tulude tasakaalu ja mitte elama üle oma võimete. Oluline on täita ELi eelarve tasakaalu jm fiskaalkriteeriumid, et tagada Eesti kui finantspartneri usaldusväärsus. Madala inflatsiooni ja intressidega keskkonnas võib olla majanduslikult arukas ka laenata ning riik peab siin käituma mõistliku majandussubjektina. Iga laenuotsus peab aga lähtuma tehtavate investeringute ühiskondlikust kasust ning kaasama ühiskonda laiemalt kui ainult kitsa poliitilise programmi elluviimiseks.
146. Erakond toetab laenamist eelkõige ettevõtluse arendamiseks eesmärgiga nüüdisajastada äriprotsesse ja kasvatada tootlikkust ning vähendada inimtööjõu osakaalu tootmisprotsessides.
147. Mõistliku eelarvepoliitika osana peaks Eesti tegema riigivõlakirjade emissioone. Sellega saavutatakse kaks eesmärki: 1) suurendatakse riigi investeerimisvõimekust (nt EASi ja Kredexi kapitaliseerimine või omaosalus europrojektides) ja 2) tuuakse finantsturule instrumendid, mida inimesed saavad kasutada oma säästude paigutamiseks. See elavdab kapitaliturgu ja sisemajandust ning parandab inimeste elatustaset.
148. Võlakirjade emissioonidest saadavat raha peab riik kasutama eelkõige pikaajaliste struktuursete muudatuste kiiremaks läbiviimiseks, näiteks Eesti koolivõrgustiku ja lasteasutuste korrastamine (mh sündimust toetav meede), energiajulgeoleku tagamine ja tootmise tõhustamine, teede- ja muu taristu parandamine.

3. Omavalitsuste eelarvekujundus

149. Praeguse maksu- ja kohaliku omavalitsuse õiguse alusel on omavalitsused sisuliselt riigi ripatsid. Suuremal osal neist puudub iseseisev tulubaas, kõik laekumised tulevad riiklikest maksudest, mida otsustab ja muudab Riigikogu.
150. Omavalitsused peavad saama võimaluse rakendada kohalikke makse ning riigi tasandil peab olema regionaalseid iseärasusi arvestav riigi poolt jaotatava eelarveraha korrigeerimise mehhanism.
151. Ümberjaotamismehhanism peab töötama majandusloogikale vastassuunas – suurema maksulaekumisega omavalitsustes peaks ümberjagatava raha osakaal olema väiksem, kuid samas peab mehhanism tagama, et kohalikud omavalitsused oleksid huvitatud majanduskeskkonna arengust oma territooriumil. Kõrgema kohaliku maksu või väiksema riigi rahaeralduse peaksid põhjustama omavalitsuse tehtavad tema ülesannetega mitteseotud kulud ja

sotsiaalsed projektid (tasuta transport, omavalitsuse ülesannetega mitteseotud sotsiaaltoetused jms).

4. Pangandussüsteemi stabiilsuse ja konkurentsi tagamine

152. Keskpank ja finantsinspeksioon on Eesti pangandusturu reguleerimisega valdavalt hästi hakkama saanud. Jätkuvalt on oluline tagada pangandussüsteemi kui raharingluse infrastruktuuri tõrgeteta toimimine.
153. Anomaalia on Eestis tegutsevate pensionifondide hinna ja kvaliteedi suhe: ühelt poolt on fondide tootlus madal ja teiselt poolt võetakse halduse eest Euroopa keskmisest kõrgemaid haldustasusid. See olukord vajab selget poliitilist tähelepanu.

E. Maksupoliitika

1. Maksuliikide üldstruktuur, maksumudel

154. EL on maailmamajanduses tuntud kui kõrgete maksudega piirkond – kõik võrdlused ELi keskmisega tähendavad võrdlust suure maksukoormusega. Eesti ongi maksukoormuse näitajatega ELi keskmine või selle lähedal, st laiemas võrdluses on Eesti keskmisest suurema maksukoormusega riik.
155. Majanduskasvu aastatel, mil SKT kasv ületab 4% aastas, seab Vabaerakond eesmärgiks vähendada eelarve kaudu ümberjaotatavat SKT osa 33%-ni, suurendades sel viisil majandusvabadust.
156. Eesti maksusüsteemi iseloomustab see, et tööjõumaksud ja tarbimismaksud, sh tootmissisendite (nt toore, energia) aktsiisid, on kõrged ning tulu- ja kapitalimaksud on teiste riikidega võrreldes madalad.
157. Erakond seab oluliseks eesmärgiks märgatavalt vähendada tööjõu ja tootmissisendite maksustamist.
158. Maksusüsteemi kogumõju peaks olema sotsiaalselt õiglane. See tähendab, et kaudsete maksude regressiivset²³ mõju peaksid vähemalt osaliselt tasakaalustama otsesed maksud, maksustada tuleb tulu ja kapitali, mitte töötamist ja ettevõtlust²⁴!
159. Ühetaoline ja lihtne maksusüsteem oli oluline 1990. aastatel ja selle sajandi algul eelarve täitmiseks ja usaldusväärse majanduskeskkonna loomiseks. Infoühiskonda astumisel vajab Eesti XXI sajandi maksusüsteemi, mis arvestab kaugtöö ja jagamismajandusega ning võimaldab ka regulatiivseid ja majandust suunavaid erandeid. Samas on oluline saavutada maksusüsteemi stabiilsus ja mitte muuta makse igal aastal väikeste sammudega, hägustades nii majanduskeskkonna ettenähtavust ja vähendades konkurentsivõimet.

23 Kaudsete maksude regressiivne mõju (s.o kui väiksemat tulu saavad maksumaksjad maksavad suurema osa oma tuludest kaudseteks maksudeks kui suuremat tulu saavad maksumaksjad) tuleneb asjaolust, et ühiskonna rahaliselt vähem edukad liikmed tarbivad peaaegu 100% oma tuludest ja maksavad seetõttu ka tarbimismakse, samas kui edukamad saavad säästa ja investeerida ning seetõttu on nende tarbimismaksude koormus suhteliselt väike.

24 Seda on toetanud mitmed arvamusiidrid: <http://www.aripaev.ee/uudised/2012/10/02/taal-rikkust-on-oige-maksustada>; <https://www.kogu.ee/riigivalitsemise-teemad-arvamusfestivalil/>; <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/siim-kallas-toetab-kinnisvaramaksu-varandusemaks-uu-oi-glasem-kui-moned-muud-maksud?id=75604481>

2. Otsesed maksud

160. Üksikisiku tulumaksu maksuvaba piiri on oluliselt tõstetud, kuid sellega kaasnesid inimestele mitmete oluliste soodustuste kaotamised. Erakond seab eesmärgiks taastada abikaasade ühisdeklaratsioon ning suurendada lastelt mahaarvatava maksuvaba miinimumi taset samuti 6000 euronit aastas²⁵.
161. Peame õigeks teatud erandite rakendamist, et toetada Eestile olulist demograafilist ja majandusarengut, nt investeringute, väikeettevõtluse ja tööhõive soodustamine, elamispinna hankimine (või üürimine) Eestis jms.
162. Soodustame põlvkondadevahelist perekonnasisest toimetulekut, nt soodustused lastega peredele ning oma vanemaid toetavatele täiskasvanud lastele.
163. Tootmissisendite kulu vähendamiseks peame õigeks aktiivse tulu (töötamine, ettevõtlus) maksustamist passiivsest tulust madalama maksumääraga.
164. Me ei pea õigeks muuta kehtivat ettevõtte tulumaksusüsteemi, kus maksuobjektiks on ainult jaotatud kasum. Ettevõtete tulumaksustamises on siiski vaja muudatusi, mis lõpetaksid maksuvabad kapitalisiirded välismaale ning võimaluse tulumaksu maksmist n-ö igavesti edasi lükata.

3. Kaudsed maksud

165. Kaudsete maksude puhul tuleb silmas pidada, et majanduse arengut pidurdavad tootmissisendeid mõjutavad energiaaktsiisid. Mitme aktsiisi määr on meil ELi miinimumnõuetest oluliselt kõrgemal. Erakond seab eesmärgiks vähendada tootmiste ja majapidamiste kulu energiaaktsiisidele.
166. Laialt tarbitavate kaupade aktsiisipoliitika ei tohiks tekitada halli tsooni suunduvat piirikaubandust, mis soodustab naaberriikide majandust ja toodete lihtarbitraaži. Eesti ei peaks rakendama naaberriikidest kõrgemaid alkoholi- ja tubakaaktsiise.
167. Käibemaksuõigus on ELis harmoneeritud, Eesti ei saa seda peale maksumäärade suuruse oluliselt ise mõjutada. Käibemaksu puhul on eelkõige oluline tagada pettuste vältimine, efektiivne maksukogumine ning koostöö teiste riikide maksuhalduritega teabevahetuse tõhustamiseks. Madalama määraga käibemaksu võib kaaluda tervisliku toitumise edendamiseks mahetoodetele.

4. Kapitalimaksud

168. Kapitalimaksud on Eestis võrreldes paljude teiste riikidega alarakendatud. Kapitali maksustamine on aga majanduse arengu seisukohalt üks kõige neutraalsemaid maksuliike, kuna ei puuduta tootmissisendeid ega vahetult tekkinud kasumit, vaid juba akumulierenud ja osaliselt majandustegevusest väljunud kasumeid. Kapitali maksustamine maksustab tõhusalt ka mitteresidentide varad Eestis. Kapitalimaksud rakenduvad ka n-ö robotite sotsiaalmaksuna ja toetavad eelarvet töövõimelise elanikkonna vähenemisel.
169. Kapitali maksustamine on vältimatu, kui seada eesmärgiks tööjõumaksude alandamine (vt. p. 171 ja 172), sest viimane põhjustab paratamatult riigi tulude languse, mis vajab

kompenseerimist. Kapitalimaksude baas on kinnisvara, muud registervarad, juriidiliste isikute akumulieeritud jaotamata kasum, õigused ja kasutus- ja litsentsitasud.

170. Kapitalimakse rakendatakse diferentseeritult (eelkõige on maksuobjektideks kommertsvarad), nt ei maksustata teatud ulatuses elamispinda perekonna liikme kohta, põllu- ja metsamajanduses kasutuses olevat maatulundusmaad ning väikeettevõtete kapitali. Kapitalimaksust laekuvat tulu jagab riik regionaalseid eripärasid arvestades kapitali asukoha kohaliku omavalitsusega.

5. Tööjõumaksude vähendamine

171. Ettevõtlus tugineb inimeste aktiivsusele, seepärast loob tööjõumaksude, st eriti sotsiaalmaksu üldine alandamine Eestile võimaluse saada Põhja-Euroopa arengumootoriks.
172. Vabaerakond seab eesmärgiks oluliselt alandada sotsiaalmaksu, kusjuures haigekassa ja pensionifondide laekumisi hakkavad asendama kapitalimaksud. Sotsiaalmaks on mõistlik jagada tööandja ja töövõtja maksuks. Võimalusel tuleks mõlemad panna sõltuma maksumaksja enda riskikäitumisest, et motiveerida inimesi säästma oma tervist ning tööandjaid panustama tööohutusse ja -tervishoidu. Väikeettevõtete toetuseks ja tööhõive suurendamiseks kasutame regionaalseid sotsiaalmaksu erandeid.

6. Kohalikud maksud

173. Kohalike maksude seadus Eestis vajab põhjalikku reformi. Maksubaas peab olema lihtsalt kontrollitav ja maksud lihtsalt rakendatavad, kuid kogu administreerimine peab jääma kesksele riiklikule maksuhaldurile, kes teeb maksude kogumiseks omavalitsustega halduslepingud.
174. Kohaliku volikogu rakendatavad ja muudetavad kohalikud maksud on olulised vahendid omavalitsuste sõltumatuse tagamiseks. Peame vajalikuks luua õiguslik regulatsioon, mis motiveerib omavalitsusi suurendama oma tulubaasi kohalike maksudega ning looma oma territooriumil suuremaid eeldusi ettevõtluse arenguks ja töökohtade tekkeks.

F. Energeetika

175. Energeetika tõrgeteta toime on Eesti ühiskonna võtmefunktsioon. See on oluline nii majanduse, riigi toimimise kui ka julgeolekukaalutlustest lähtuvalt. Esmatähtis on tagada energiasõltumatus, kriisireageerimise võime ning katkematu tootmise võimekus.
176. Teaduse ja ühiskonna areng liigub paratamatult suunas, kus fossiilkütuste kasutamine väheneb ning asendub aja jooksul keskkonnasäästlike energiaallikatega. Eesti jaoks tähendab see põlevkivienergeetika ärakasutamist seni, kui see on konkurentsivõimeline, kuid uute suurinvesteeringute otsustamisel tuleb vaadata kaugemale.
177. Elektriautode laiem kasutuselevõtt nõuab tarbimisvõimsuste olulist ümberjaotamist ja suuri investeeringuid jaotusvõrku, kui tootmine jääb tsentraliseeritult Ida-Virumaale. Peame oluliseks suurendada energiatootmise detsentraliseeritust, sh energiaühistute ja väiketootjate abil, mis muu hulgas suurendab ka energiajulgeolekut.
178. Erakond seab eesmärgiks alandada eelkõige energia jaotusvõrkude tariife ning muuta arvestusmetoodikat, mis põhineb investeeringute tasuvusel ega soodusta energia kokkuhoidu ja lokaaltootmise investeeringuid, kuna nii kaugkütte kui ka elektrivõrkude jaoks on suurem edastatav kogus majanduslikult kasulik.

179. Energeetikaturu arenguks ja julgeoleku tagamiseks tuleb suurendada Eesti elektrivõrgu integreeritust Lääne-Euroopa turuga. Peame vajalikuks täiendavate välisühenduste rajamist²⁶ ja energiakandjate kasutusvõimaluste mitmekesistamist²⁷.

G. Töösuhted ja vabadus valida

1. Tööturg ja kollektiivlepingud

180. Töörahu on majandusarengu oluline alus. Sektorites, kus inimeste töö on suur osakaal, on vajalik saavutada ka töötajate ja ettevõtja huvide tasakaal.
181. Vabaerakond soovib liberaliseerida tööturgu. Uue majanduse arenedes töösuhted muutuvad enam koostöökeskseteks ning väheneb töötundidel põhinev panustamine. Soovime suuremat rolli sektoripõhistele kollektiivlepingutele.

2. Tööhõive, tööturukorraldus ja ümberõpe

182. Riigi keskne vastutus on tagada kõigile toimetulekuvõime, seetõttu on riigi ülesanne majandusliku arengu soodustamise kõrval tagada võimalikult lai tööhõive.
183. Erakond toetab ettevõtjate algatusi koolitada endale tööjõudu. Kui aga erasektor ei ole kutse- ja ümberõppe korraldamiseks piisavalt majanduslikult motiveeritud, siis infoühiskonna majandustingimustes langeb riigile suurem vastutus. Oluline on riiklikult korraldada ettevõtluspraktikat ja inimeste ümberõpet, sest majanduse arenedes muutuvad turu vajadused aina kiiremini ning ühiskond peab nendega kohanema.
184. Korraldame Töötukassa sisuliselt ümber Tööturuametiks ja teeme sellest aktiivselt tööturgu kujundava keskse riigiameti. Ametil peab olema võime prognoosida tööjõu vajadust ning vastavalt sellele esitada tellimused haridusasutustele, koolitada ise nii tööandjaid kui ka töövõtjaid ja organiseerida täiskasvanute ümberõpet. Üks põhivaldkondi peaks olema IT- ja digitöö õpe neile, kes on (kõrg)kooli lõpetanud mõnel teisel alal.
185. Tööturg peab olema mõistlikult reguleeritud ning seetõttu on miinimumpalk vajalik raskesse olukorda sattunud inimeste ärakasutamise vältimiseks. Miinimumpalka korrigeeritakse kolmepoolsetel läbirääkimistel vastavalt majanduse ja heaolu arengule riigis.

3. Moodne töö, loome, elustiil ja sotsiaalne ettevõtlus

186. Töösuhete iseloom infoühiskonnas muutub ning iga inimene võib olla ise ettevõtja, kasutades oma teadmisi ja oskusi. Seda soosib ka Eestis kehtiv ühinguõigus ja ettevõtluse maksusüsteem. Erakond soodustab igakülgset ühistegevuslike paindlike töö- ja ettevõtlusvormide teket. Kedagi ei tohi halvustada põhjusel, et ta müüb oma teenuseid osaühingu kaudu. Riik peab aga seaduste abil selgelt piirama maksudest kõrvalehoidmist ja mitte jätma seda maksuhalduri tõlgendusküsimuseks.
187. Riik peab looma lihtsa viisi, kus igaüks saab realiseerida oma unikaalse talendi või geniaalse idee ning kaitsma seda võltsimise ja ülevõtmise eest. Seame eesmärgiks lihtsustada kasulike

26 Lisaks Estlinki ühendustele Soomega ühendused ka Rootsi ja Norra energiavõrkudega, mis loovad eeldused Norra odavama hüdroenergia hinnasoodustuse kasutamiseks Eesti turul.

27 Näiteks LNG-terminalide avamine energiasõltumatuse suurendamiseks ja gaasitorustiku arendamine lõuna suunas.

muldide, patentide ja autoriõiguste registreerimist. Oluline on tagada teadus- ja arendustegevuses majanduslikult potentsiaalide ideede kaitse ja arendamine äriks rakendamiseks ja müügiks. Sel viisil soodustab riik teadmistemahuka ja loomemajanduse arengut ning soodustab suurema lisandväärtusega toodete ja teenuste eksporti.

188. Paljusid inimesi ei motiveeri niivõrd isikliku tulu teenimine, kuivõrd laiem kasu ühiskonnale ja keskkonnale. Erakond peab oluliseks sotsiaalse ettevõtluse ja ringmajanduse toetamist ning nende jaoks selge äri- ja maksuõigusliku aluse loomist.

H. Rahvuslikud varad ja riigiettevõtted

1. Maa- ja loodusvarad

189. Järgida tuleb maavarade kestlikku kasutusstrateegiat. Samas on oluline läbi viia uuringud kõigi ühiskondlike väärtuste kohta ning võtta kasutusele need, mida saab kasutada looduskeskkonda kahjustamata.
190. Erakond peab oluliseks kõigi Eesti loodusvarade, sh haruldaste muldmetallide varude väljaselgitamist ja auditeerimist. Loodusvarade aruka ja keskkonnasõbraliku kasutuselevõtu otsused, meetodid ja määrad peavad põhinema objektiivsetel, pikas perspektiivis ilmnevate positiivsete ja negatiivsete mõjude analüüsil.
191. Maa- ja metsavarade keskne haldamine peab toimuma riigi kontrolli all, et vältida piiratud vastutuse²⁸ kaudu oluliste keskkonnakahjude teket ja vastutuse hajumist. See ei välista eraettevõtete osalust piiritletud mahuga projektides.

2. Riigiettevõtluse määratlemine

192. Riik on õigustatud osalema ettevõtluses, kui on tegemist üldhuviga (taristu, ühendused Eestiga, loodusvarad) või kui ettevõtluse regulatsioon ja kahjulike mõjude vältimine oleks liiga keeruline.
193. Riigiettevõtted vajavad majanduspoliitilist auditit eesmärgiga määrata, millised neist on vajalikud avalike teenuste efektiivse hinnaga osutamiseks ja millised oleks otstarbekas müüa kas osaliselt või täielikult erakätesse. Riigi konkurentsiregulatsioonile alluvate oligopoolsete ühingute aktsiate osaline börsile viimine ei ole õigustatud.

3. Ühingujuhtimise reeglid

194. Igal riigi äriühingul peab olema avalik strateegia koos majanduslike eesmärkidega. Riskiprojekte võib arendada ainult strateegia raames koos erainvestoritega. Korruptsiooni ja varjatud erahuvide vältimiseks peab töötama omaniku järelevalve majandus- või rahandusministeeriumi alluvuses.
195. Erakond toetab majandusarengu töögrupi raporti²⁹ ühte põhijäreldust, et Eesti arengu viimisel uuele tasemele on eelkõige oluline parandada juhtimise kvaliteeti. Riigi äriühingute juhtimine tuleb depolitiseerida ja tagada läbipaistvus. Juhatus ja nõukogu tuleb moodustada pädevatest

28 Äriühing on piiratud vastutusega ja eraettevõtjast ärimehel ei saa teha etteheiteid, kui ta nähes, et keskkonnakaitse kulud ületavad tulu saamise võimalusi, lahkub ärist ja jätab juriidilise „keha“ maha. See toob tihti kaasa keskkonnakulude langemise kohalikule omavalitsusele või riigile.

29 Esitletud 10.11.2016 TA saalis (nn Raasukese raport).

inimestest ning lepinguga välistada huvide konflikt ja ärisaladuste ärakasutamine väljaspool ettevõtet.

III Demokraatia, ühiskond ja riik

Meie suurendame inimese sõnaõigust riigis!

Eessõna

Meie ideaaliks on vaba ühiskond, kus võimalikult palju inimesi on aktiivselt kaasatud kohaliku ja riigi elu korraldamisse. Kodanike esmase toimetuleku tagavad perekond ja ettevõtlik meel nii töö- kui ka ärisuhetes. See tähendab kogukondade, seltside ja vabaühenduste toimekust. Kuid hästi ja edukalt toimiv ühiskond eeldab ka usaldust riikliku poliitika vastu, aktiivset osalust valimistel, valikute paljusust ja tingimusteta valikuvabadust, pidevat dialoogi valijate ja valitute vahel ning võimusuuhete läbipaistvust.

Parlamentaarne riigikorraldus ja proportsionaalne valimissüsteem on hea eeldus selleks, et võim oleks jagatud ja ka väiksemad rühmad saaksid valitud kogudes esindatuse. Paraku leidub Eesti poliitilises süsteemis praegu küllaga vigu, mida parandada. Kõik ei ole kaugeltki korras valija tahte arvestamisega ega võrdsete võimaluste ja vähemuste õiguste kaitse tagamisega.

Keskclass on meie sihtgrupp. Meie valijad on saavutanud oma elukorralduses stabiilsuse, nad on võimelised tagasi maksma oma eluasemelaenu ja autoliisingu, nende lapsed on kasvamas suureks ja saanud (saamas) hariduse ning tulevik ei ole enam mure vaid on võimalus.

A. Kogukonnad ja vabakonnad

201. Vabaduse keskne avaldumisvorm on vabatahtlik kogukondlik tegevus. Vabaerakond toetab igati kogukondlikku iseorganiseeritust, külaseltse ja kultuuriühendusi ning vabatahtlike politseinike, päästjate, looduskaitstjate ja kaitseliitlaste tegevust.
202. Kogukonnad on omavalitsuse partnerid kohaliku tasandi otsuste ettevalmistamisel ja vastuvõtmisel.
203. Kogukonnad peavad oma elu korraldamisel olema ühiskonnas tunnustatud. Eneseregulatsioonil põhineva kogukondliku tegevuse kokkulepped peavad olema esmatasandi õigusaktid. Riik ja omavalitsus peavad arvestama kogukonnaõigust. Vabaerakond loob seaduslikud alused kogukondliku hea tava arvestamiseks õigust loovate aktidena.
204. Kõik kohaliku elu küsimused, mis on võimalik lahendada kogukonna tasandil, tuleb sel tasandil ka lahendada. Kogukondlikud vastuolud ja suuremad probleemid tuleb lahendada kohaliku omavalitsuse tasandil. Riik peaks lahendama ainult neid teemasid, mis on üle-Eestilised ja puudutavad kogu Eesti elanikkonna arengut.
205. Kogukonna küsimuste lahendamiseks toetab Vabaerakond kogukonna eneseregulatsiooni alusel kokkukutsutud kogukonna kogusid, mis võivad olla osavalla staatuses, kuid peavad olema tunnustatud omavalitsuste poolt.
206. Vabakonservatism tugineb tugevale kodanikuühiskonnale, mis omakorda tugineb tugevale keskklassile. Mida aktiivsem ja edasipüüdlikum on ise hakkamasaav kodanik, seda dünaamilisem ja arenguvõimelisem on kogu ühiskond.
207. Aktiivne kogukond on õigustatud seisma oma materiaalse heaolu ning kultuuri- ja looduskeskkonna eest. Toetame kogukonnapõhist majandustegevust (näiteks energiaühistute, loodusturismi korraldamise jm vormis) ning kogukondade ja oluliste majandusüksuste omavahelist koostööd. Majandustegevuse piirangud (näit looduskaitsealadel) ja taristu taluvustasud peavad olema majanduslikult mõistlikul tasemel.
208. Toetame vabatahtlike politseinike, päästjate, looduskaitstjate ja kaitseliitlaste tegevust. Peame vajalikuks vastavate ametkondade ja vabatahtlike vahel tihedat koostööd kohapealsete reageerimisjuhtude kiireks ja efektiivseks lahendamiseks ning selle töö eest õigustatud tasu maksmiseks.
209. Kohalike omavalitsuste (KOV) finantseerimine peab senisest enam põhinema omavalitsuse enda poolt otsustatavatest finantsallikatest. Riigimaksude kaudu finantseerimise osakaal peab vähenema. Kohalike maksude seadust tuleb põhjalikult muuta, et need oleksid realselt rakendatavad ja kogutavad.
210. Vabaerakond ei pea õigeks mittetulundusühingute (MTÜ) vormi kasutamist riiklike ning KOV ametkondade ja ettevõtete poolt asutatud olemuslikult riigi või KOV funktsioone täitvate ja nende rahatusel tegutsevate ühingute puhul. Riiklikud ja kohalike omavalitsuste moodustatud sihtasutused ja mittetulundusühingud tähistatakse äriregistris eristava märkega (näit RSA või RMTÜ).
211. MTÜ-de rahastamine annetuste jm vabatahtliku rahastamise kõrval peab olema võimalikult lihtne, läbipaistev ja tagama sõltumatuse. Peame vajalikuks anda igale inimesele seadusega tagatud võimalus suunata oma tuludest kuni 1% tema enda poolt valitud mittetulundus- või vabatahtlikule tegevuse toetamiseks.

B. Demokraatia ja õigluse edendamine

1. Demokraatlik valitsemine

212. Võtame riigi rahvale tagasi. Vabaerakond pakub välja lahenduse, mis võimaldab panna seaduseelnõud rahvahääletusele, kui seda nõuab Riigikogu koosseisu kaalukas vähemus ning sellega kaasnevalt on rahvahääletuse kasuks kogutud kindel hulk kodanike allkirju. See hoiab ära avalikkuse vastuseisu tekitavate otsuste vastuvõtmise Riigikogu napi häälteenamusega. Hääletusele ei saa panna riigikaitse ja riigieelarvega seotud küsimusi.
213. Erakondade riigieelarveline rahastamine peab vähenema poole võrra, et lõpeks raiskamine ning poliitikas osalejate ebavõrdne kohtlemine. Pool toetusest jaotatakse kõikide Riigikogus esindatud erakondade vahel võrdselt ja teine pool jaotatakse proportsionaalselt kõikide Riigikogusse kandideerinud erakondade vahel vastavalt saadud häälte arvule. Seame ülempiiri valimiskampaaniate rahastamisele.
214. Peame õigeks, et Vabariigi President valitakse valimiskogus. Omavalitsuste esindajate üldarv valijameeste hulgas ei tohi muutuda väiksemaks võrreldes haldusreformi eelse ajaga.
215. Valimistel peab saama mandaadi see kandidaat, kellel on rohkem valijaid. Teeme ettepaneku muuta nii kohalike kui Riigikogu valimiste korda ning kehtestada avatud nimekirjad. Nimekirjas liiguvad ettepoole need, kes saavad suurima valijate toetuse.
216. Kehtestame „kahe tooli seaduse” asemel „ühe tooli seaduse”. Valitud rahvaesindaja teostab ühte mandaati korraga. Uus omandatud mandaat tühistab eelmise, st olles valitud kohaliku omavalitsuse volikokku peab Riigikogu liige loobuma Riigikogu mandaadist ning olles valitud Riigikokku kaotab kohaliku volikogu liige kohaliku mandaadi. Sama põhimõtet rakendatakse ka Euroopa Parlamendi valimistel.
217. Riigikogu valimistel ei või mandaatide arv ühes ringkonnas olla väiksem kui 8 ega suurem kui 13. Valimisringkonnad moodustatakse kompaktselt ning ühegi omavalitsuse, välja arvatud Tallinn, territooriumi ei jaotata erinevatesse valimisringkondadesse. Valimisringkondade moodustamine ei tohi sõltuda poliitilistest otsustest.
218. Kohalike omavalitsuste valimistel ei saa ühes valimisringkonnas jagatavate mandaatide arv olla väiksem kui 8 ega suurem kui 15. Sellest väiksemate või suuremate ringkondade puhul on kahjustatud valimiste proportsionaalsus ja paikkondlik esindatus. Suuremates omavalitsustes moodustatakse seega kaks või enam valimisringkonda.
219. Kõikidel Riigikogu saadikutel peavad olema võrdsed õigused. Fraktsioonidest lahkunud saadikutel peab olema õigus luua uus fraktsioon vähemalt viie liikme olemasolul. Riigikogu liikmete õigus eelnõude kõigil lugemistel sõna võtta peab olema võrdne. Riigikogu kodukord tuleb muuta selliselt, et Riigikogu oleks ka tegelikult kogu rahva esindus ning kõik saadikud saaksid võrdselt mõjutada Eesti jaoks oluliste otsuste kujunemist.
220. Demokraatlik riik vajab sõnavabadust ja vaba ajakirjandust. Vabaerakond toetab professionaalset ning poliitilistest ja ärilistest mõjudest vaba ajakirjandust. Rahvusringhääling peab toimima selgete tasakaalustatud reeglite alusel. Kohalike omavalitsuste väljaanded peavad olema vabad valitsejate mõjust ja keskenduma vaid omavalitsuse teabe edastamisele.

2. Lihtne riik

221. Lihtsustame riigikorraldust. Vähendame bürokraatiat ja riigi ülalpidamiskulusid iga-aastaselt. Selleks rakendame paremini läbimõeldult teenuste automatiseerimist ja vähendame regulatsioonide hulka.

222. Hindame kriitiliselt riigi funktsioone; lõpetame eesmärgi täitmisel või kindlaks etteantud tähtjaks kõik mittepüsiva iseloomuga ülesanded. Uusi ülesandeid rakendame vaid siis, kui see tagab riigi kulude kokkuhoiu laiemal tasandil. Seame eesmärgiks riigivalitsemise tööhõive vähenemise kiiremini, kui väheneb töajaline elanikkond, vabastades nõnda töötajaid erasektorile ning haridus- ja sotsiaalvaldkonnale.

223. Keskendume avalike teenuste sisu parandamisele eelkõige koondades sarnased aga eri nimetustega toetused, hüved ja tegevused. Loo me lihtsa „*eesti.ee*“ e-lahenduse, mille kaudu saab inimene vastused ja lahendused kõikidele teemadele ning kanname hoolt, et kõik avalikud teenused oleksid kättesaadavad igas valla- ja riigimajas.

224. Vähendame õigusloome ja õigusaktide mahtu. Loo me vabakonnale ja erialaliitudele hea tava rakendamise õigusliku raamistiku ja anna me neile osa avalikke funktsioone. Välti me vohavat ja kantseliitlikku keelekasutust seadusandlike aktide seletuskirjades ning väljatöötamiskavades. Lõpetame sisutute ja pelgalt õigustava eesmärgiga koostatud arengukavade ja analüüside tellimise ning koondame riigivalitsemise kompetentsi ministeeriumitesse.

225. Tagame avalikke menetlusi puudutava info kättesaadavuse. Igal isikul peab olema võimalik ligipääs teda puudutava ja tema kohta kogutud infole. Oluliselt tuleb vähendada õiguslikke aluseid, mis määravad teabe vaid ametkondlikuks kasutamiseks või salastamiseks.

226. Ebaperemehelik valitsemine ja ametnike vastutamatus peavad lõppema. Riigikontrolli audititel peab olema sisuline mõju, mis toovad seaduserikkumiste tuvastamise korral kaasa menetluse algatamise. Seadusi rikkuvad ametnikud tuleb riigivastutuse seaduse alusel võtta realselt vastutusele.

3. Kohalik võim

227. Kohalik võim lähtub eelkõige kohalike inimeste huvidest ega ole riigivõimu käsutäitja. Kohalikku poliitikat aetakse kohapeal. Kõik otsused tehakse inimesele võimalikult lähedal, eelistatult kogukonna tasandil.

228. Omavalitsusreform peab jätkuma. Sundliidetud valdades oma loomulikest tõmbekeskustest eraldatud küladel peab olema õigus liituda teise omavalitsusega. Omavalitsuste ülesanded peavad saama selged piirid ja nende rahastamine peab põhinema omavalitsuste endi poolt otsustatud tulubaasil.

229. Kohalik omavalitsus peab kasutama avalikku raha sihipäraselt. Reklaami, artiklite, ajakirjanduslike saadete ja tasuliste artiklite ostmise peab lähtuma ainult kohalikule omavalitsusele seadusega pandud teavitamise ja kohaliku elu korraldamise ülesannetest.

230. Kohalikel omavalitsustel peab olema tulubaasi ja selle reguleerimise võimalus, mis motiveeriks neid soodustama elu ja ettevõtlust kohapeal. Selleks tuleb ühtlustada ja korrastada äri- ja rahvastikuregistrid tagamaks kohalike maksude efektiivse kogumise ühtses süsteemis maksuameti kaudu.

231. Opositsiooni õigus kohaliku omavalitsuse volikogus tegutseda peab olema tagatud võrdsetel alustel koalitsiooniga. Kõikidel volikogu liikmetel on õigus tutvuda vajalike dokumentidega ja kuuluda komisjonidesse. Volikogus esindatud jõududel peab olema võrdne õigus esitada

komisjonidesse volikoguväliseid kandidaate ning saada vastavaid kohti samas proportsioonis, nagu on ühe või teise nimekirja esindatus volikogus.

232. Korrastame Tallinna ja selle ümbruskonna juhtimise. Anname linnaosadele omavalitsuse staatuse.

4. Erakonnademokraatia

233. Poliitikategevuse toetus riigieelarvest peab olema eesmärgipärane ja kontrollitav. Ebavõrdsus kohaliku omavalitsuse volikogudesse valitud valimisliitude ja erakondade nimekirjade vahel ei tohi jätkuda. Selleks tuleb riigieelarvelise toetuse jagamisel arvestada ka valimisliitude huve ning nende poolt kogutud hääli.

234. Erakondadele ja valimisliitude õigused ja kohustused olgu võrreldavad. Anname kodanike valimisliitudele õiguse kandideerida Riigikogu valimistel. Kohalikel ja Riigikogu valimistel peab olema tagatud selliste liitude kandideerimisõigus, mille on moodustanud kaks või enam erakonda. Kui erakond mingil põhjusel ei esita oma nimekirja, peab tal olema õigus toetada valimisliitu või üksikkandidaati, kui erakonna liikmed on otsustanud sel moel kandideerimise kasuks.

235. Eestis on seni ülereguleeritud erakondade riiklik ettehoole: asutamise nõuded, riikliku avaliku liikmeregistri pidamine jms. Erakondade moodustamine peab olema lihtne ja registreerimiseks vajalik liikmete arv senisest oluliselt väiksem. Kaotame erakonnaliikmete riikliku registri.

236. Eestis on alareguleeritud erakondade rahastamine ja raha kasutamise järelevalve. Laiendame Erakondade Rahastamise Järelevalvekomisjoni pädevust, et oleks võimalik tõendite ja muude andmete saamine kolmandatelt isikutelt ning sanktsioonide nõudmine erakondade suhtes, kelle juriidiline või majanduslik tegevus on õigusvastane. Välistame avaliku ressursi kuritarvitamise erakondade ja valimistel kandideerivate isikute huvides.

237. Lubame poliitilise välireklaami tegemist, samas seame piirangud välireklaami suurusele. Kohalik omavalitsus ei tohi korraldada valimiseelsel ajal mainekujunduskampaaniaid ning osta avaliku raha eest eetriaega. Valimiskampaania kuludele kehtestatakse ülempiir.

C. Eesti ja infoühiskond

238. Iga inimest ainuiseloomustavad andmed (isikuandmed) tuleb lugeda tema isiklikuks varaks. Igaühel peab olema õigus oma isikuandmeid ise valitseda, kasutada ja käsutada. Eestis tuleb luua õiguslikud alused andmete tsiviilkäibeks.

239. Riik ja omavalitsus on õigustatud koguma ja töötleva vaid neid andmeid, mis on ühiskonnaelu korraldamiseks vajalikud. Igaühel peab olema õigus saada teada, milliseid andmeid tema kohta on kogutud, välja arvatud korra- ja riigikaitsealased andmed.

240. Süstematiseeritud suurandmed on andmehaldaja omand, kuid andmete töötlemine ja säilitamine andmebaasides peab vastama andmeomanike huvidele ning neid andmeid võib kasutada ainult omanike või avalikes huvides. Igaühel peab olema õigus kustutada või muuta oma andmeid kommertsandmebaasides, sotsiaalmeedias ja muudes suurandmekogudes.

241. Suurandmeid tuleb hallata eri haldurite kontrolli all olevates andmebaasides. Suurandmete automaatne riskasutus isikuandmete põhjal ammendavate profiilide loomiseks peab olema välistatud.

242. Pooldame andmete vaba liikumise tagamist Euroopa Liidu (EL) viienda põhivabadusena. Peame vajalikuks infoühiskonna laialdast koostööd EL raames ühtse poliitika kujundamiseks, eeskätt ebavajalike tarbijaandmete kogumise keelamiseks.
243. Andmeedastuse taristu (kiire interneti kättesaadavus) peab olema riiklikult tagatud igas Eesti linnas ja külas. Toetame investeringuid kiire internetiühenduse väljaehitamiseks kogu Eestis!
244. Riik peab looma poliitika ja tehnilised vahendid Eesti andmeladude ja andmeedastussüsteemide kaitseks väliste rünnete vastu. Ühiskonnaelu tõrgeteta toimimiseks on vajalik tagada andmete õigsus ning rikutud ja valeandmete kiire avastamise võimalus.
245. Riiklikud registrid (näit äriregister), mis ei sisalda kaitstavaid isikuandmeid, tuleb liideste abil teha kättesaadavaks kõigile kommertsrakendustele. Vältida tuleb riigi ja kommertsstruktuuride asjatut dubleerivat andmekorjet. X-tee peab olema kõigile infosüsteemidele kättesaadav infovahetuse kiirtee.
246. Eesti e-riigi haldussuutlikkus peab liikuma uuele tasandile, kus ei automatiseerita vanu bürokraatlikke ametnike tööruutiine. Kodanike suhtlus riigi ja omavalitsustega lahendatakse holistiliselt ilma vajaduseta pöörduda ühe või teise ametkonna poole, vaid võimaluse kaudu saada lahendus ühest veebivärvast. Selleks tuleb *eesti.ee* muuta kirjeldavast segase struktuuriga veebivärvast multifunktsionaalseks teeninduskeskuseks.
247. E-Eesti on meid maailmas unikaalselt tutvustav märksõna ning loob eeldused meie ühiskonna teadmispõhiseks ja kõrgtehnoloogiliseks arenguks ning teenuste ja toodete ekspordiks. Vabaerakond toetab Eesti kui e-riigi arengut ja eelduste loomist Eestis väljaarendatud teenuste e-lahenduste patenteerimiseks ja teadmiste ekspordiks teistesse riikidesse.
248. Konkurentsiameti võimekust ja pädevust tuleb suurendada eesmärgiga saavutada internetineutraalsus eri teenusepakujate ja taristuettevõtete vahelistes suhetes.

D. Regionaalareng ja maaelu

249. Vabaerakonna eesmärk on Eesti edendamise tervikuna, kus igas paigas on kättesaadavad töökohad, ettevõtlus, lasteaed, kool, muud avalikud teenused (eriti arstiabi), huvitegevused ja meelelahutus. Elamine Eesti mistahes piirkonnas ei tohi olla sotsiaalne kohustus ega eneseohverdus.
250. Looduskeskse väike- ja mahetootmise hoogustamiseks loome programmid metsa- ja põllumaa kasutusse andmiseks maale kolivatele peredele, noortalunikele ja väikeettevõtjatele, kelle elukoht on kasutusse võetava kinnistu läheduses (vt. p. 262 ja 266). Ranna- ja siseveekogude püügiõiguste väljastamisel eelistame kohalikke rannakalureid.
251. Elamine maal ei tähenda hõivatust ainult põllul või metsas. Meie eesmärk on, et kõik ettevõtmised Eesti looduskeskkonna eeliseid kasutavast turismimajandusest kuni teadustegevuseni oleksid võimalikud ka väljaspool Tallinna ja selle lähiümbrust. Selleks peame vajalikuks taristute (sh kohalike teede) väljaarendamist ja kiire fiiberoptilisel valguskaablivõrgustikul põhineva lairiba internetiühenduse rajamist mõistlike liitumiskuludega iga soovijani.
252. Kaitseme omanike huve maapiirkondades. Selleks peame vajalikuks määratleda maa- ja tehnorajatiste omanike õigused ja kohustused nende ehitamisel ja hooldamisel ning seadustame omaniku maal võõra tehnorajatise talumise kohustuse eest õiglase hüvitise. Riigile seame kohustuse kompenseerida maaomanikele nende majandamisvõimalusi oluliselt kitsendavad looduskaitsepiirangud.

253. Kaalume hõreasustatud piirkondades noortele iseseisva B-kategooria juhtimisõiguse andmist alates 16 eluaastast väikese võimsusega autodele, mis parandaks oluliselt nende juurdepääsu haridusele ja vaba-aja tegevustele.

254. Igasuguses planeerimis- ja arendustegevuses (planeeringud, kaitsepiirangute kavandamine, liinide rajamine või hooldamine jms) peab maaomanik olema sisuliselt ja efektiivselt kaasatud võimalikult varajasesst planeerimisfaasist alates.

255. Regionaalsete erinevuste tasandamiseks loome vastava seaduse alusel tegutseva arengufondi, kuhu eraldame summad Euroopa Liidu fondidest, riigi tasandusfondist, keskkonnatasudest ja riigilõivust maatulundusmaa sihtotstarbe muutmisest elamu- või tootmiskaas. Arengufondi vahendeid kasutatakse investeringuteks töökohtade ja sotsiaalse taristu loomiseks keskmiselt madalama tulususega Eesti piirkondades.

1. Põllumajandus

256. Toetame põhimõtteliselt ühisturul põhinevat Euroopa Liidu ühtset põllumajanduspoliitikat, kuid peame vajalikuks selle reformimist eesmärgiga vähendada järk-järgult toetuste osakaalu ja suurendada turutoimimist.

257. Toetame Euroopa Liidu liikmesriikide vahel võrdseid konkurentsitingimusi ja põllumajandustoetuste tasemete ühtlustamist ning tagame toetuste maksimaalse siseriikliku kaasrahastamise. Toetuste saajatena eelistame aktiivseid tootjaid, väike- ja keskmise suurusega ettevõtteid, noortalunikke ja peretalusid.

258. Põllumajandussaaduste hindade liberaliseerimise ja tootmiskvootide kaotamise järgselt on vajalik järk-järgult loobuda ka sektori laustoetamisest. Suur osa põllumajanduse otsetoetustest tuleb ümber kujundada põllumajandustootjate saagi- ja sissetulekukindlustuseks ja neid tuleb rakendada üksnes turukriiside või oluliste saagikahjude korral; muul ajal peavad tootjate sissetulekud tekkima turutingimustel.

259. Arengutoetuste eesmärkidena peame mõistlikuks ennekõike väiketootjate sissetulekute ja konkurentsivõime, teadmussiirde ja nõuande, kollektiivse turunduse, mahetootmise, aianduse ja mesinduse ning ühistegevuse toetamist. Samuti peame oluliseks vähemsooduspriirkondades asuvate tootjate toetamist.

260. Seadustame toetuste- ja riigiabi registri ühised põhimõtted, mis välistavad ühel tootjal ettevõtte jagamise, sidus- ja tütarettevõtete või sugulaste kaudu varjatud moel riiklike toetuste ja riigiabi, tagatiste või laenude saamise.

261. Peame oluliseks seadusandlikul tasandil toetusmeetmete ühendamist, nende arvu vähendamist ning tootjatele bürokraatliku ajaajamise ja aruandluse lihtsustamist.

262. Käivitame riigi maareservi arvatud põllu- ja metsamajanduslike maade erastamise ja väljarentimise enampakkumisel eelisõigusega selles piirkonnas tegutsevatele noortalunikele ja väiketootjatele.

263. Maa on Eesti strateegiline ressurss. Muudame asjaõiguseadust selliselt, et maatulundusmaa tsiviiltehingute puhul tekiks eelisõigusega aktiivse põllumajandustootja mõistele vastavatele noortalunikele ja väiketootjatele. Maa müügil kolmandatest riikidest välismaalastele ja nende kontrolli all olevatele ühingutele peab kehtima kohaliku omavalitsuse või riigi eelisõigusega.

2. Metsandus

264. Seadustame Eesti metsaressursi säästvaks majandamiseks iga-aastased raiemahud, mis ei ületa metsa loomulikku juurdekasvu. Seome raiemahud raieküpse metsa mõiste ja kogustega. Tagame vanade liigirikaste ja elupaigakesksete metsade kaitse lageraie vastu.

265. Korraldame ümber RMK töö eesmärgiga tagada metsade jätkusuutlik ja mitmekesine majandamine. Selleks seame RMK strateegiliseks ülesandeks omanikupoliitika kaudu mitmekesistada metsamajanduse tulusid mh loodusproduktide tootmise, -turismi ja metsamaterjali väärindamise teel.

266. Anname RMK hallata olevast metsamaast 200 000 hektarit majandatavat metsa säästva metsanduspoliitika printsiipide alusel mitte suuremate kui 250 ha suuruste talunditena vastava seadusega sätestatud tingimustel kasutada samades piirkondades tegutsevatele väikeettevõtetele ja noortalunikele.

267. Tõstame füüsilisest isikust metsaomanikele aastase maksuvabastuse metsa töötlemisel 10 000 euronit sõltumata sellest, kas võõrandatakse raieõigust või metsamaterjali.

268. Jätkame metsaühistute riigipoolset toetamist, andes samas osad metsandusega seotud riigi funktsioonid (nt metsateatiste kontroll, raielankide ja uuendusala ülevaatus, metsakahjustuste hindamine, looduskaitseliste tööde teostamise korraldamine, jooksev metsakorraldus, elupaikade seire) halduslepingute alusel üle metsaühistutele.

E. Riigikaitse ja julgeolek

1. Kaitstud riik

269. Vabaerakonna eesmärk on kaitstud ja hoitud riik, kus toimib laiapindne riigikaitse. Riigi kaitse põhineb kodanike aktiivsel kaasamisel kohustusliku reservteenistuse ja vabatahtliku panustamise kaudu oma riigi kaitsmisse.

270. Laiapindne riigikaitse on sõjalise riigikaitse ja politseilise sisekorra kaitsmise koondamine ühe nimetaja alla. Eesti kaitsevõime peab tuginema riikliku jõumonoopoli selgel ja korrastatud juhtimisel, mis väldib vastutuse hajumist eri ametkondade vahel.

271. Mistahes relvastatud või elutagavaid võimekusi häiriva rünnaku vastu peab olema tagatud selge juhtimisahelaga vastureaktsioon koos kiirreageerimiseks vajaliku initsiatiivi ja otsustuspädevusega. Hübriidohtudele reageerimiseks peab otsustused kindla pädevuse raames viima võimalikult madalale juhtimistasandile.

2. Riigikaitse aluspõhimõtted

272. Riigi kaitsevõime koosneb ajateenistusel põhineval kombineeritud riigikaitse süsteemil, mis tähendab väikesearvulisi elukutselisi kaitsevõime, piisavat varu reservväelasi ja täiendavate vabatahtlike kaasamise võimalust kodanikualgatuse korras.

273. Kohustuslik ajateenistus on hädavajalik. See on riigikaitse ettevalmistuse keskne osa, mis tagab riigile vajalike oskustega reservjõudude väljaõppe ning loob eeldused elukutselise kaitseväelase karjääri valikuks või kaitseväge värbamiseks.

274. Kaitsealiit on ajalooline ja kodanikuinitsiatiivil põhinev vääramatu osa Eesti kaitsevõimest. Näeme Kaitsealiitu kui riigi kodanike vaba tahte toomist riigi kaitsmise juurde alates turvalise

elukeskkonna loomisest ja hoidmisest kuni iseseisva kaitsevõimeni mistahes relvastatud rünnaku korral.

275. Kaitseliit peab jätkuvalt olema maakondlikul baasil juhitud ja kogukondlikul initsiatiivil ülesehitatud ning ühiskonnaga lõimuv vabatahtlik laiapindne kaitseorganisatsioon.

276. Ressursside planeerimisel seame eesmärgiks kokkulepitud ulatuses panustamise SKPst kogu laiapindsele kaitsele ja selle kokkulepitud jaotuse Kaitseministeeriumi ja Siseministeeriumi haldusalade vahel. Vabaerakonna eesmärk on saavutada ühiskondlik kokkulepe laiapindse riigikaitse rahastamiseks 3,5% SKP-st, mis jaguneks omakorda 2%³⁰ sõjalisele riigikaitsele ning 1,5% toetavale ja võimaldavale kaitsevõimele. Selline kokkulepe tagaks selge pikaajalise planeerimise võimekuse.

277. Eesti riik peab panustama mereseire võimekuse olulisse arengusse ning koondama erinevad merevõimekused üheks riigikaitseks laevastikuks.

278. Eesti panustab aktiivselt liitlassuhetesse ja kaitsealasesse koostöösse, seda eelkõige NATO baasil. Liitlassuhete hoidmine ja arendamine on tähtis eeldus rahvusvahelises julgeolekualases koostöös. NATO on Eesti jaoks kaitsevõime oluline täiendav komponent, mitte aga selle põhialus.

F. Siseturvalisus, kohtusüsteem ja õigus

1. Siseturvalisus

279. Siseturvalisus peab põhinema iga kodaniku ja Eestis viibiva isiku selgel tahtel käituda seaduskuulekalt ning austada Eestis kehtivat õiguskorda. Usaldus oma riigi ja selle juhtide vastu on seaduskuuleka käitumise esmane motivaator. Seetõttu peame olema nõudlikud iseenda suhtes ja näitama eeskujut teistele.

280. Peame suurendama politsei teovõimekust ja vähendama ülepaisutatud bürokraatiat. Politsei peamine ülesanne on mõjuda heidutavalt ja ennetada kuritegevust. Suuname politseinikud võimalikult nähtavalt põhiülesannete täitmisele, tagame neile tööks vajalikud õigused ning vähendame „teenindamise“ ja bürokraatia ülesandeid. Iga konstaabel peab olema kättesaadav ja tundma kohalikke olusid. Peame vajalikuks suurendada konstaablite arvu ja vähendada tegevuspiirkonna suurust.

281. Seame eesmärgiks eraldiseisva piirivalveorganisatsiooni taastamise eesmärgiga tõhustada idapiiri valvet ning suurendada siseriiklikke tegevusi illegaalsete maale saabunud isikute tuvastamiseks ja väljasaatmiseks.

282. Vabaerakonna eesmärk on oluliselt vähendada liiklus- ja tuleõnnetustes hukkunute arvu. Selleks on vaja panustada ennetusse, suurendada vabatahtlike päästjate võimekust ning karmistada karistusi joobes liiklusrikkumiste eest.

283. Eesti peab olema piiriülese kuritegevuse ennetamiseks ja avastamiseks Euroopa Liidu riikide vedur, selleks peame olema eestvedaja infotehnoloogilistes lahendustes ja operatiivses teabevahetuses. Meie eesmärk on luua rahvusvahelised otsepingud ning infotehnoloogilised lahendused operatiivseks teabevahetuseks lähiriikide ja Euroopa Liidu superstruktuuridega tõhusaks piiriüleseks koostööks.

284. Korruptsiooni ja majanduskuritegevuse vastu võitlemiseks peame otstarbekaks luua maksu- ja tolliameti ning politsei struktuuride baasil ühendatud korruptsiooni ja majanduskuritegevuse vastase võitluse büroo ning koolitada selle töötajaid rahvusvaheliste tippspetsialistide kaasabil.

285. Rahapesu tõkestamiseks on vajalik, et rahasiirete ja pangadussüsteemi kaudu ei oleks võimalik pesta kuritegelikult teenitud vara. Teisest küljest on rahvusvaheline rahapesu reeglistik ja sellest tulenevad hoolsusnõuded ületanud mõistlikkuse piirid ning sellest tulenev pangaduse surve e-residentidele ja Eestiga lõdvalt seotud äriühingutele kahjustab Eesti majanduskeskkonda. Peame vajalikuks tõhustada rahvusvahelist koostööd rahapesuvastaste reeglite ülevaatamisel.

2. Õiguskord

286. Peame vajalikuks lihtsustada ja kiirendada kohtumenetlusi riivamata seejuures kohtu sõltumatust.

287. Kohtulik kaitse peab olema efektiivselt tagatud. Igaüks, sõltumata tema rahalisest võimekusest, peab saama oma õiguste kaitseks pöörduda kohtu poole. Suurendame määratud kaitsele ettenähtud rahastust ning tagame määratud kaitse usaldusvääruse. Tasuta õigusabi vajab ümberkorraldust.

288. Täitevmenetlust, eriti tsiviilkohtulahendite täitmist, tuleb oluliselt parandada. Näiteks elatisraha jm võlgade sissenõudmine peab toimuma riigis keskselt ja vääramatult ning välistama varade "kantimise" võimalused.

289. Süsteemsed pettused ärisuhetes, varade väljakantimised pankrotipesadest ning allhankijate rahatuks jätmine tuleb välja juurida. Lisaks politsei ja MTA majanduskuritegude uurimise võimekuse suurendamisele (vt. p. 284) on oluline ka võrdsete tingimuste ja ausa konkurentsi edendamine ettevõtlussektorite eneseregulatsiooni ja heade tavade kehtestamise teel.

290. Karistused peavad olema selged, eesmärgipärased ja toimivad. Isikuvastaste, eriti laste- ja naistevastaste ning lähisuhtevägivalla kuritegude puhul tuleb vähendada tingimisi karistuste osakaalu ning tagada nõrgema osapoolle tõhus kaitse.

291. Varade kantijatel ja pankrotimeistritel ei tohi olla eeliseid ausalt lepinguid järgivate ettevõtjate ees. Varavastaste- ja majanduskuritegude puhul tuleb suurendada konfiskeerimiste ja varaliste karistuste osakaalu ning ärikeelu kui lisakaristuse rakendamist.

292. Avalike ülesannete täitmine peab eeldama laitmatut reputatsiooni. Korruptsiooni, riigivastaste- ja majanduskuritegude eest avalikus ametis karistuse saanud isikud peavad saama keelu töötada avalikel ja valitavatel ametikohtadel riigi ja omavalitsuste struktuurides.

G. Meie taotlused Euroopas

293. Vabaerakond näeb Euroopa Liitu kui rahvusriikide ühendust. Me ei nõustu Euroopa Liidu muutmisega tsentraalselt juhitud unitaarriigiks. Toetame EL strateegilist arengut senise strateegia alusel, kuid parandades koostööd ja EL struktuuride efektiivsust („Teeme vähem, aga parmini“³¹).

Peame oluliseks topeltstandardite vältimist – kõikide EL liikmesriikidele peavad kehtivad ühtsed standardid, õigused ja kohustused ning üks ja sama arengukiirus.

294. Toetame EL subsidiaarsuspõhimõtet: poliitilised otsused tuleb võtta vastu nii lähedal inimesele kui võimalik.

295. Meile on oluline korrastatud ja koostöövõimeline Euroopa Liit, kus on vähem bürokraatiat, aga rohkem kodanikujulgust, ühtsust ja otsustavat enesekehtestamist suhtlemisel agressiivsete riikide ja organisatsioonidega. Nõuame säästlikkust, kaasamist ja vähest bürokraatiat ka Euroopa Liidult.

296. Kaitseme väärtustel põhinevat ühtset Euroopa Liidu välis- ja julgeolekupoliitikat ning energia- ja väliskaubanduspoliitikat.

297. Euroopa Liidu piirid peavad olema kaitstud. Toetame EL välispiiride agentuuri FRONTEX volituste ja rahastamise suurendamist.

298. Toetame EL jätkuvat laienemist, aga konkreetsete riikide vastuvõtmist toetame ainult juhul, kui kandidaatriigid vastavad EL poolt kehtestatud kriteeriumitele.

299. Toetame idapartnerluse riikide püüdlusi tihedama koostöö ja integratsiooni suunal Euroopa Liiduga.

300. Immigratsioonipoliitika peab olema liikmesriikide endi pädevuses ja otsustada.

301. Sõjapagulaste olukorrale peab EL leidma leevendusi, eelistades abi andmist pagulaslaagritele, mis asuvad konfliktiriigi läheduses. Pagulaste laialijagamine liikmesriikidesse ei tohi olla kvoodipõhine või muul moel kohustuslik. EL peab parandama esmase saabumisriigi võimekust eristada tegelikke sõjapagulasi majanduspõgenikest.

302. Euroopa Liit peab üheskoos võtma kasutusele meetmeid, mis pidurdaksid inimtekkelisi kliimamuutusi: vähendama süsinikdioksiidi heitmeid, tõstma olulisel määral taastuvenergeetika osakaalu ja suurendama energia kokkuhoidu. Nende poliitikate kehtestamisel tuleb arvestada ka liikmesriikide kliimaatilist, kultuurilist ja majanduslikku omapära: alati ei tohi kehtestada samu reegleid põhjapoolsetele ja lõunapoolsetele riikidele.

303. Toetame EL liikumist ühtse energia siseturu poole, mille kaudu tagatakse igale liikmesriigile energiajulgeolek ja tarbijatele vabal turul kujunevad energiakandjate hinnad.

304. EL digitaalne ühisturg peab arenema ja inimestele tuleb tagada privaatsus. Info potentsiaalsete kurjategijate kohta peab liikmesriikide vahel liikuma.

H. Eesti maailmas, välispoliitika

305. Vabaerakonna jaoks on inimese ja rahva vabadus keskne väärtus ja see määrab meie arusaama väärtuspõhisest välispoliitikast. Meie riigi ja rahva vabaduse esmane mõõt on iseseisev ja demokraatlik Eesti Vabariik. Selle hoidmine ja areng on meie ülim aade ja eesmärk.

306. Seistes iseenda vabaduse eest tuleb kaitsta ka teiste rahvaste vabadust, inimõigusi ja enesemääramisõigust, samuti õigust kaitsta oma identiteeti ja kultuuriruumi. Ka riikide suveräänsus on oluline, kuid seejuures ei saa ega tohi me heaks kiita mittevabades riikides asetleidvat vägivalda oma kodanike suhtes.

307. Enesemääramisõigus peab põhinema õigusel ja väärtustel ning väljenduma demokraatlikult üles ehitatud esinduskogude tahteavalduse kaudu. Meie kohus on kasutada diplomaatilisi ja muid vahendeid, et kaitsta sellist idealismi ja teotahet nn tugevama õiguse eest ning tegutseda selle nimel, et enesemääramise tunnustamine muutuks rahvusvahelise õiguse ja poliitika normiks.

308. Leiame, et maailma rahvuslik ja kultuuriline mitmekesisus on väärtus, mida tuleb hoida. Seisame ÜRO ja teiste maailmaorganisatsioonide kaudu põlisrahvaste ja esindamata rahvaste õiguste eest, et nad saaksid viljeleda ja arendada oma keelelist, kultuurilist ja muud rahvuslikku pärandit.

309. Kaitseme rahvusvahelist õigust ning oleme jõu kasutamise vastu imperialistlikes ja geopoliitilistes huvides. Selliste katsete vastu tuleb kasutada heidutust, rahvusvahelist koostööd ja vajadusel sanktsioone. Okupatsiooni ja anneksiooni teel tekitatud külmutatud konfliktidega ei saa ega tohi leppida.

310. Eesti välispoliitika peab silmas ja järgib Euroopa Liidus kokku lepitud väärtusi, mille peamise aluspõhja on andnud vabaduse ideaalid ja ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon. Vabaerakond on seisukohal, et rahvusvaheline olukord ja meie asukoht kaardil ei võimalda Eesti sõltumatust sõjalistest ja poliitilistest liitudest. Peame Euroopa Liidus, NATO-s ja teistes organisatsioonides enesekindlalt kaasa rääkima ja tulema vajadusel välja oma algatusega. Eesti on rahvusvahelise kogukonna täieõiguslik ja aktiivne liige.

311. Peame oluliseks soome-ugri rahvaste koostööd. Soome-ugri väikerahvaste õiguste kaitse, nende keelte ja kultuuride säilitamiseks tehtavad jõupingutused on Eesti prioriteet. Toetame soome-ugri rahvaste maailmakongressi tööd ja muid koostöövorme.

312. Eesti riikluse alus on Tartu Rahulepingul põhinev õiguslik järjepidevus. Meie püsivalt heanaaberlike suhete alus Venemaaga on see, et Venemaa tunnistaks Eesti suhtes Nõukogude Liidu poolt toime pandud anneksiooni ja okupatsiooni. Meie eesmärk on kommunismi kuritegude teadvustamine ja hukkamõistmine võrdselt Saksa natsionaalsotsialismi kuritegudega.

313. Seni, kuni meil puuduvad püsivalt heanaaberlikud suhted Venemaaga, peab meie Venepoliitika olema kindlameelne, aga mitte provotseeriv. Diplomaatilised suhted Venemaaga on vajalikud. Suurte majandusprojektide, taristu ja toorainete osas peame olema Venemaast sõltumatud, kuid kultuurikontakte, kaubandust, turismi ja suhteid isikute tasandil tuleb hoida ja edendada.

314. Oleme seisukohal, et Eesti peab vältima Lääne-Euroopa riikides tehtud vigu ja seal tekkinud kultuurikonflikte. Eestile pole omased ka nende Ida-Euroopa riikide sisekonfliktid, kus uus riik ehitati üles kommunistliku süsteemi elementidele ja nüüd valitsevad pinged. Väldime nn kultuurisõja teooriaid ja immigratsiooniga imporditavaid konflikte, mis pole meile algupäraselt omased.

315. Peame eriti oluliseks regionaalset koostööd Balti- ja Põhjamaade ning Poolaga. See koostöö ei tähenda tingimata samade seisukohtade jagamist, kuid Eesti huvides on tasakaalustada suurriikide domineerimist Euroopa Liidus ja rahvusvahelistes organisatsioonides.

316. Eesti välisesteenistuste puhul näeme senisest suuremat vajadust avatud rotatsiooni järele. Saatkondade võrgustiku korraldamisel seni tehtud vigade vältimiseks tuleb loobuda nn ühemehesaatkondadest seal, kuhu vahendeid ei jätku, kuid panustada jõulisemalt kohtades, kus meie kohalolek on vältimatu.

317. Välismajanduspoliitika paremaks korraldamiseks tuleb luua senisest tihedam koostöö Eesti välisesinduste ja EAS-i vahel. Äridiplomaatias peame senisest palju paremini koordineerima, millistes riikides, millistes sektorites ja milliste vahenditega me riigina panustame. Suuremat tähelepanu tuleb pöörata Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika arenevatele turgudele.

318. Arenguabi andmisel ja humanitaarküsimuste lahendamisel lähtume põhimõttest, et abi tuleb anda seal, kus probleem on tekkinud. Abi peab olema tõhus, korruptsioonirisk välistatud.

Kohustuslikud pagulaskvoodid ei saa kuuluda mõistlikku abi tagamise süsteemi ja me ei poolda neid. Eesti abi ja kogemus on kõige vajalikum neile Euroopa Liidu idapartnerlusriikidele, kus on loota püsivamat edu demokraatia ja vabaduse ülesehitamisel.